

pus factus, anno 1097, et scripsisse videtur circa annum 1115, postea anno 1125 euectus ad archiepiscopatum Turonensem. Ab hoc scriptam Vitam S. Hugonis ex Sirmondi nostri collectaneis ms. accepimus, et cum editis in Surii collectione ac Bibliotheca Cluniacensi contulimus. Alteram Vitam, quam damus ex ms. codice serenissimæ Christianæ reginæ Sueciæ et alio nostri collegii Duaceni, multa explicantem quæ prior non attingit, quædam ab iis dicta reticentem, composuit Raynaldus jam ante nominatus, non frater, ut scribunt Sammarthani, sed (ut liquet ex venerab. Petro Cluniacensi, lib. III, epist. 2, et propria illius assertione) nepos ipsius S. Hugonis; Vezeliacensis abbas, in diocesi Augustodunensi (ubi enim sanctimoniales fuerant) anno 1108 constitutus præfatus, quod si forte altioris alicujus ingenii viri studium in hoc opere antea desudarit (his autem verbis videtur Hildeberti scriptum inuere, quod ad suas manus non pervenerit) illius opus majorum atque sapientium virorum excellentiæ relinquendum, suum vero minorum atque minus capacium studio attribuendum putet. Nullos autem priores se auctore citat, utpote hoc argumentum tractans sicut partim vidi, inquit in fine, partim relatione probabilium virorum didici, quæ vero prosa scripserat, eodem metro perstringens, sic concludit:

Hæc, Pater Hugo, tui Raynaldi dicta nepotis

Suscipe, quæso, pie, meque tuere, Pater.

Et quoniam tum alia quædam, tum tempus mortis atque regiminis hic expressius confirmantur, et res brevis est, nec alibi usquam exstat, placuit etiam hanc ex eodem reginæ ms. addere. Raynaldus autem etiam ipse anno 1128 factus est archiepiscopus

A Lugdunensis, atque annum unum in eâ dignitate vivens, Cluniaci sepultus est sub hoc epitaphio: *Hic requiescit Raynaldus, quondam abbas et reparator Vezeliacensis, et postea archiepiscopus Lugdunensis.*

17. Hugo etiam monachus Cluniacensis, post sancti mortem a Pontio successore susceptus ad ordinem, primo ad istum suum abbatem post annum 1120 epistolam scripsit, cui multa de S. Hugone inseruit, danda ex Bibliotheca Cluniacensi, primo loco inter Analecta, in qua etiam agit de canonizatione S. Hugonis facta Cluniaci per Callixtum II papam, supplens quædam ab aliis omissa. Quibus non contenti Cluniacenses coegerunt eum integram Vitam scribere, quæ etiam ipsa propter antiquitatem scriptoris dari merebatur, nisi satis esset in Bibliotheca Cluniacensi, et ex hac in postrema Surii editione exstare. Itaque ea tantum utemur ad illustrandam Vitam primam, quæ autem singularia ibidem habentur Analectorum caput 2 constituant. Denique anonymus quidam notabilia quædam puncta, B. Hugonis regimen sanctitatemque concernentia descripsit, quorum pars in præcitatis Vitis integre descripta exstat, nisi hinc in illas translata malis credere; pars Analectorum caput 3 implebunt. Hymnus quem in laudem S. Hugonis scripsit venerabilis Petrus, post Pontium abbas Cluniacensis, exstat inter illius opera in præcitata Bibliotheca, col. 155, scriptus per modum sequentiæ, et summarium Vitæ complectens; testimonia etiam antiquorum de eodem sancto collecta videbis col. 468 et sequentibus; quæ huc transcribere operæ pretium non videbatur.

VITA

AUCTORE HILDEBERTO CENOMANENSI EPISCOPO

PROLOGUS.

Dei gratia venerabili atque reverendissimo abbati

(1) Pontius abbas, ex monasterio S. Pontii Tomeriarum Cluniacum transgressus, monasterium cum laude rexit primis duodecim aut pluribus annis, cum ista omnia, quæ infra daturi sumus, scriberentur. Deinde pertæsus murmurationum adversus se gliscentium, quæ tamen eatenus non proruperant foras, a Calixto II circa annum 1122 absolvi petuit, et licet ægre, impetravit tamen, ac Hierosolymam abiit. Sufficitur ei Hugo Marciacensis prior; alius ab auctore postremæ Vitæ (hic enim a Pontio ad ordinem admissus fuerat, istius vero longa in sancta conversatione vita laudatur) quo intra breve tempus extincto, eligitur Petrus Venerabilis, ex quo, lib. II Maraculorum, Pontii Vitam scribente, habemus Hierosolymis reversum captata occasione invasisse armata manu Cluniacum, itaque egisse ut tanquam schismaticus excommunicari meruerit cum suis, Romam tamen ad causam dicendam evocatus sit, et post latam sententiam impœnitens, ibi

Pontio (1), Hildebertus, professione sacerdos (2), vita peccator, spem adipisci communem. Congruum dem mox sub Honorio papa II obierit anno 1125. Indignum proinde est quod is a Wione Fastis Benedictinis ascribatur ad 29 Januarii, cum titulo sancti. Sed in hoc æque temere Wion egit, quam negligenter in eo, quod anno 1122 Cluniaci mortuum dixerit, quem ipse Honorius papa scribit obusse Romæ impœnitentem, in litteris a Petro Venerabili dicto loco relatis. Ipse tamen Petrus videri potest ex aliqua passione locutus, cum totos decem ipsius annos ante depositam dignitatem, turbarum et discordiarum, quamvis foras non erumpentium, nota dedecorat; eos enim satis excusant tot illustra encomia, Pontio tributa ab iis, qui de S. Hugone egerunt, aliisque in Bibliotheca Cluniacensi relatis.

(2) Quamvis sacerdos idem hic valeat quod episcopus; humilitatis tamen fuit istum potius quam hunc titulum usui passe.

humans actionibus exitum pollicetur, nihil supra vires profiteri, quas prolecto quisquis attendere negligit, aut in vitium labitur, aut omnino deficiens, tristis et confusus audit: *Hic homo incœpit œdificare, et consummare non potuit* (Luc. xiv, 30). Quorum ego neutrum incuncte veritus sum, dum tuæ petitionis auctoritate compulsus, qualicumque stylo vitam B. Hugonis memoriæ commendare disposui. Cui sane labori licet impar meum scenserim ingenium, malui tamen ridiculus scriptor quam tibi inœdiens inveniri. Speravi ex obedientia præmium, ruborem vero ex defectu, credidi tua correctione præveniri; quod adhuc etiam credo, postulo, precor; pro munere suscepturus, si removeas ab oculis quidquid linguas senseris formidare. Officiosa res est, et prudenti grata scriptori, correctio, ea quidem mihi placet, sed cum persona corrigit, non turba; seto enim reprimitur vitium, cum jam populus insultat vitioso. Ex hoc autem præcipue veniam confiteor postulandam, quod post amphoris litteraturæ viros, Ezelonem (5) loquor atque Gilonem, qui de beatissimo Hugone illo vigilanter scripsisse leguntur, ausus sum pertractandam aggredi materiam, quos velut a longe secutus, pro homine simiam pinxisse, et fluxisse pro amphora urceum inveniar. Cæterum præsumptionis hujus auctor est Pontius, acumen ingenu sperans in me, cujus ego non sum conscius apud me. Lingua Pontii causam movit, auctoritas egit, religio peroravit. Resistere Pontio, difficile, qui ad impetrandum quodam prærogativo gratiæ vel silens adjuvatur. His itaque victus, retractare conatus sum quæ jam scripta legeram, non de illis tanquam de visis aliquid attestari. Nemo autem miretur, cum in præsentis opere viderit additum aliquid, cum suppressum, tum immutatum, quod non apposuerunt, quod non tacuerunt, quod aliter scripserunt, qui de Hugone scripserunt ante me. Addidi, fateor, sed quod ipse vidi, sed quod audivi, cui testimonium perhibeo, et verum est testimonium meum. Sane quod omnino suppressi, ideo factum est, ni id quod lectum calumnias movere poterat, auctoritati derogaret eorum quæ sine fidei periculo et scribi potuerunt et credi. Mutatum autem hoc solum opinor, quod Andegavensis comes Gaufridus, cognomine Martellus (4), in abbatem præsumpsisse memorantur Hugonem, cujus quia præfatis scriptoribus veridici defuere relatores, falsitatis notam inciderunt. Quidquid itaque, prout desuper mihi datum est, exaravi, vel in manus ex

A tuo veniat iudicio, vel si supprimendum censueris, omnino delitescat. Minus tamen mihi placet approbatum producere quam occultare vitiosum, turpior enim jactura est nomen amittere comparatum quam minime comparasse. Conserve te Dominus Deus filius adoptionis suæ, Pater sancte. Novens autem quia mihi vicem rependis, si diligis me, et oras pro me.

CAPUT I.

Natales S. Hugonis, susceptio habitus monastici, dignitas abbatialis et virtutes in ea.

1. Beatus itaque Hugo, natione Æduensis (5), generosis parentibus illustris, prærogativa vitæ pariter et virtutum titulis illustrior fuit. Is cum infirmitatem evasisset infantæ, Dalmatius (6) pater ejus vir scilicet consularis, materque, Aremburgis (7) nomine, circa eruditionem pueri diversum gerebant affectum. Devota siquidem Deo femina, litterarum studis ideo censebat eum mancipandum, quia nondum nato promissum divinitus assererat sacerdotii dignitatem. Cum enim ipsa in utero haberet puerperii labores, et periculum formidaret; religiosus quidam sanctæque opinionis sacerdos, ad altare Domini sacrificium pro ea oblaturus accessit, deinde sacrum celebranti mysterium, velut cujusdam pueri species in calice apparuit inestimabilem præferens claritatem. Relata matris visio sacerdotis auctoritate fidem promeruit, ideo dignum esse ut ministerio dicaretur calicis, qui promissus in calice videbatur. At pater, hæredem transitorie possessionis desiderans, sæcularis militiæ insignia puero destinabat. Unde cum jam pupillares annos attingisset, eum cum coævis urgebat equitare juvenibus, equum flectere in gyrum, vibrare hastam, facile clypeum circumferre, et, quod ille altius abhorrebat, spolis instare et rapinis. Cæterum ille alii natus professioni, corporis incommoditate militem detrahebat et mente. Ad arma minus habilis, indocilis ad rapinam, totus jam ad Christum et natura trahebatur et gratia. Unde cum præfati juvenes, die quadam pauperi vaccam auferrent, tiro Christi vehementer indoluit, nulli consors in culpa, quia nulli consors in rapina. Ipse tamen recompensatione annua jacturam proximo restituens, ejus querelam suppressit, repressit egestatem. Ita Dei famulus et officiosam pauperi injuriam et damnum facit esse fluctuosum.

2. In pupillari adhuc ille constitutus ætate, morosum verbis et actu præferebat senectutem. Jam

hinc Æduensis et Augustodunensis promiscue usurpantur.

(6) Dalmatius castri Dominus, quod Sinemurum olim, nunc Semur dicitur, 7 vel 8 leucis Augustoduno dissitum versus septentrionem, media circiter inter Divionem et Avallonam via. Sammarthani aliud in Briennia oppidum assignant, multo longius dissitum.

(7) Aremburgis, cui iidem Sammarthani addunt cognomentum de Verqy seu Vergiaco; Burgundicis conjugus posthac sæpius innexum nomen.

(5) Hezelo ex canonico Leodiensi factus monachus a Petro Venerabili, lib. iii, p. 2, laudatur, de singulari scientia et eloquentia; de Gilone nihil alibi legimus.

(4) Infra nempe num. 53, agitur de iis quæ inter Hugonem et Gaufridum Andegavensem, non Martellum, sed filium Martelli Barbatum, acta fuerunt: an autem prædicti auctores, ad nominis errorem aliquem etiam addiderint in re ipsa, nescimus divinare.

(5) Augustodunum antiquis Augusta Æduorum

tunc inexorabiliter lasciviam persecutus, humilitatem pudicitiae assumpsit custodem. Jam tunc melioris cultus et deliciarum contemptor, in illecebris illecebras ignoravit. Cum juvenibus nihil juveni præter ætatem fuit. Magna illi cura raptoribus discordia, [super afflictos mira compassio. Verbum Dei tenaci commendabat memoriae, frequens ecclesiae visitator, sed furtivus; timebat enim patrem suum, otio et inertiae virtutum primitias assignantem. Eo tempore Antissiodorensis episcopus Hugo (8) nomine, Cabilonensem quoque consulatum strenue gubernabat. Hujus causa B. Hugo ejus pronepos, via a patre proficiscendi Cabilonum licentiam extorsit Prælibata in hac urbe grammatica, quo introduceretur ad divinarum altitudinem Scripturarum, juveni quoddam velut ostium aperuit. Ibi tandem disruptis sæcularibus indumentis, elegit abjectus esse in domo Dei sui, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum (*Psal. xxiii, 11*). Illud igitur Evangelicum secutus: *Qui non bajulat crucem suam et sequitur me, non est me dignus* (*Luc. xiv, 17*), patre nesciente, qui suspiranti ad patriam, et verbis obstebat et exemplis, Cluniacum venit; B. Odilonem (9), quo tunc temporis abbate præfatum gloriabatur cœnobium, quid animi gerebat indicavit. Dehinc ex more capitulum ingressus, cum in conventu adoptionis suæ ediceret (10) petitionem, quidam fratrum Spiritu sancto edoctus, o felicem, inquit, Cluniacum, qui pretiosum omni thesauro thesaurum hodie suscepit! Mutata igitur cum habitu vita, monastici ordinis primos gradus devòte conscendit, obedientiam loquor et humilitatem, quæ in Christiana religione morum continent principatum. His ille cæteris præeminent, sine querela tulit, quidquid difficultatis assumpta gerit professio, ac velut ad perfectionem minus sufficeret monasticarum observantia regulatum, Dei servus addidit ad pœnam, Dominus ad coronam. Cibus enim extra legem monachi sumptus ita jejunium solvit ut esuriam minime renoveret. Satis præterea insistens vigilis, continuata oratione noctem sæpe duxit insomnem. Felices aderant comites, ubi fletus et jejunia cœlestium meditatio gaudiorum. De monacho nihil ambitio furata est, nihil sibi voluptas vendicavit. In ore nihil arrogantiae, nihil in sermone vanitatis, totus sanctimoniam, totus monachum loquebatur. Ex habitu quoque monachi, tanta servo Dei gratia accessit ut et pater, qui minus (11) ægie tulerat saciam filii propositum, eum solito diceret pulchriorem.

3. Prælucebat jam in eo pastoralis plenitudo sollicitudinis cui non minus suppetebat census ad con-

(8) Hugo episcopus Antissiodorensis, Lamberti comitis Cabilonensis filius, qui concilio Anzano, an. 1025 interfuisse legitur, et videtur vixisse ad annum circiter 1040. Sed quomodo ejus pronepos noster Hugo? Fortassis ex sororis filio aut filia natus, nam Antissiodorensis episcopus, unicus patri fuit filius, et ideo etiam hæres comitatus; qui hic, ut alibi sæpè, Consulatus nominatur.

(9) B. Odilonis vitam dedimus 4 Januarii.

(10) Impressa minus recte edisceret.

silium, quam religio ad exemplum. His celeberrimam præconis, ex consensu fratrum B. Odilo priorem constituit, profuturum pariter et possessioni providentia, et ordini disciplina. Suscepit senum curam juvenis, suscepta sic exsecutus negotia, ut nec administratio religionem minneret, nec religio administrationem impediret. Juveni siquidem ex promotione non subrepsit elatio, non ordinis fervor intepuit; imposita ei dignitas, virtutum materia, non dispendium fuit. Hac enim mansuetudine Patrem exhibuit, hæc severitate doctorem, ut adversum delinquentes, nec remissa uteretur misericordia, nec excedente disciplina. Diffusa itaque bono odore nominis illius, plebis et principum favorem, quem minime quæsit, acquisivit. Unde et ad Teutonicos directus, Paterniacensi cœnobio (12) gratiam regis (13), a qua exciderat, reformavit. Cognito ibi transitu B. Odilonis, in amaritudine spiritus ad monasterium revertitur, larga secum deferens munera, quæ præfatus rex per eum ad decorem domus Domini Cluniacum delegavit. Susceptus ea qua debuit reverentia plenum lacrymis conventum invenit. Hortatus ut temperent a fletu, cum nec ipse posset a fletu temperare. Consolatur mœrentes, qui nullius admittebat solatium. Ab omnibus omnium Pater plorabatur, et siccitas revocabat lacrymas paternæ pietatis recordatio. Ipse quidem magister sepultus est, sed in mentibus discipulorum merita magistri inseputa vivebant. Deficiam necesse est, si tentem virtutes Odiloms explicare, qui doctrina pariter et exemplo, conventum hominum, conventum fecit esse virtutum.

4. Aderat tempus quo desolato consuleretur ovili, præmissisque jejuniis et orationibus, a summo pastore pastor quæreretur. Conveniunt filii adoptionis, de salute tantum satagentes animarum. Denique dum solliciti secum quærerent quem Dominus pastoralis sollicitudine dignaretur, Adalmannus quidam, cui religione simul et ætate major erat auctoritas, Hugonem nominavit priorem; conventus assensu consono prosequitur nōminantem. Dehinc illum, renitentem et se proclamantem indignum, quo die B. Petri cathedram sancta celebrabat Ecclesia, Chrysopolitanus archiepiscopus (14) abbatis benedictione sublimavit. Susceptis itaque pastoralibus excubiis, Dei servus ex promotione nullam traxit insolentiam, nullam vitis accessum indulsit, sub eo quippe animarum custode, nec delicto iudicium, nec religioni defuit incrementum. Totam ejus vitam vel Maria sibi, vel Martha vendicavit. Lectione insatiabilis, orationibus insistens, omni tempore proluit

(11) Mallem legere, nimis.

(12) Paterniacense cœnobium, prioratus in diocœsi Lausanensi

(13) Henricus II notatur, qui anno 1046 coronatus imperator, obiit 1056.

(14) Fuit hic etiam Hugo dictus, Vesontionensis hujus nominis episcopus primus, qui ab anno 1031 ad 1070 sedem tenuit.

aut profecit. Prudentiorne esset an simplicior, difficile judicares. Sicut in verbis nihil otiosum, sic in opere nihil suspectum honestati. Irasci, nisi adversus vitia, non novit. Doctrina ejus, quæ congrueret singulis, sufficeret universis, ea plus patris habebat quam judicis, plus misericordiæ quam censuræ. Ipse forma conspicuus, statura eminens, corporis dotes titulis virtutum cumulavit. Silens quidem semper cum Domino, loquens autem semper in Domino, vel de Domino loquebatur. Intentum pluribus, ad singula minorem nullus invenit, totus enim his tenebatur, quæ prius agenda suscepisset. Deum supra se, proximum tanquam se, res infra se, ordinata charitate diligebat. Idem mansuetus et patiens, in suis quidem gratias egit, pauperum vero flevit injurias.

5. Et quia legerat Christum dicentem : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (Matth. XXV, 40), eorum necessitatibus tanta consuluit instantia, ac si ipsam Christi constaret adesse personam. Quapropter maxima eum multitudo constipabat egenorum, quibus dispensator fidelis et prudens cibaria præparabat, comparabat indumenta. Nulla misericordiæ opera, nullam subveniendi speciem declinavit. Omnium votis adfuit, dummodo votis tempora concordarent. Iter agenti, pauperum cohortes occurrebant, quocumque audierant transiturum, eis aureos quoque manu larga dispensabat, illud libentius erogans quod erogatum merces major sequeretur. Deficientibus autem cibis, quibus in usus egentium summarios (15) onerare consueverat, huc et illuc nuntii dirigebantur, ea comparaturi quæ et multitudini sufficerent, et desiderium explerent infirmorum. Porro quoscunque vel ætas vel gravior affecerat ægritudo, propius jubebat admoveri, blandius eorum scrutabatur angustias, quibus egerent aut quid vellent officiosissime inquirens. Nullius abhoriebat colloquium, nullius incommoda verebatur. Circa senes querulos et sanie defluentes compassione moveri multiplicare beneficia, plenum mercedis ungere famulatum Parva loquor, horrendis aspectu leprosis frequenter fastidiosum sine fastidio exhibebat obsequium. Videres circa lectum ejus immensam diversarum vestium congeriem, quæ, paucis familiarium adhibitis, ipse incidere, ipse sarcire consueverat. Videres etiam panes, videres et carnes, ad manum omnia scilicet præparata, ne dilatio muneris, pauperem cruciaret expectantem. Pauperibus quoque cœnobitis, largiores destinabat benedictiones, ne vel a monasterio, vel a monacho penuria rei familiaris eos cogeret evagari. Hac enim Massiliensibus, hac monasteriis pluribus benignitate, subvenit. Præterea tyrannidem principum, qua

(15) Summarius, saumarius et somarius, junentum, ferendis dorso oneribus autum : Francis vulgari lingua, *sommier*.

(16) Henricus III, anno 1051, 10 Novembris natus; cujus baptismus, in annum sequentem dilatus, videtur peractus Sabbato sancto, cum Pascha 19 Aprilis

incessanter adversus Christi pauperes grassabantur, cum minus exhortatione proficeret, muneribus mitigabat. His animum studiis, his usibus et argentum consecrabat et aurum. Ea melius impensa, quam servata rutilare prædicabat, et, juxta Ambrosii testimonium; tunc vere calicem Ecclesiæ, cum calix a fame vel ab hoste redimit, quos sanguis calicis a morte liberavit.

CAPUT II.

Gratia apud Henricum secundum imperatorem; legatio pro pontifice in Hungaria obita; concilium Remense celebratum; Alphonsus rex Hispaniarum e carcere liberatus; cœnobium Marcimacense fundatum.

6. His igitur aliisque virtutum præconiis, beatus Hugo magnus apud magnos habebatur, ex ejus consilio, salutem suarum providentes animarum. Augeretur sub eo de die in diem Cluniacensis religio cœnobii, et erat odor nominis illius, sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus. Unde et imperator Teutonicorum, secundus scilicet Henricus, ejus faciem videre, et familiaritatem adipisci desiderans, ut venire dignaretur ad se suppliciter voce postulavit. Postulantem pius Pater exaudit, intrat Saxoniam, summo pariter et honore suscipitur et gaudio. Paucis ibi diebus peractis, ex petitione regis filium ejus sacro de fonte levavit, puero (16) nomen patris imponens. Celebravit autem Pascha cum imperatore, in Agrippina Colonia, Teutonicis mirantibus in juvenili adhuc ætate canitiem morum, conversationis mansuetudinem, vultus gratiam, verborum lenitatem. Quibus profecto virtutum indicis, ita cum eo et cum Cluniacensi monasterio regis est anima colligata, ac si rex ipse perpetuam cum eis amicitiam pepigisset. Tandem vix impetrata redeundi licentia, pastor pius ad ovile revertitur, dona deferens ampliora, quæ velut quoddam dilectionis pignus a præfato rege transmissa sunt. Sic regressus Dei famulus, filios in orationibus patrem expectantes, et de vocatione regis et suo exhilaravit adventu.

7. Idem postmodum Romani jussu pontificis in Hungariam profectus, de reformatione pacis (17) curam gerit, suscepta prudenter insistit et explet negotia, ad laudem Dei et gloriam quæ sibi commissa fuerant exsecutus. Unde cum pariter et gratia regis et multo donatus munere reverteretur, a quodam tyranno regionis illius captus est, his omnibus direptis quæcunque apud suos inventa sunt pretiosa. Qua videlicet injuria turbatur Dei servus, ad auxilium recurrit orationum, pro suis malefactoribus intercedit, minus de rerum jactura, quam de periculo sollicitus animarum. Et ne velut de suis meritis confusus, vel transgressori veniam, vel sibi substantiæ

illis agendum esset.

(17) Videntur indicari dissidia, inter Andream regem Hungariæ ejusque fratrem Belam, post coronatum Salomonem puerum, sæpe composita, sæpe renovata; de quibus vide Hungaricos scriptores, sub Leone IX et etiam postea.

restitutionem postulare videretur, B. Malolo utrumque committit negotium. Maioli precibus et meritis sibi postulat subveniri. Nec mora, compunctus auctor injuriæ, genibus abbatis provolvitur, contrito corde et humiliato veniam rogat, omnibus his quæ ablata fuerant in integrum restitutis, et ut offensus obsequio etiam placaretur, abbati conductum providit, qui fecerat et rapinam. In aliis etiam quampluribus negotiis Romano pontifici postulata B. Hugonis sedulitas, et ab eo laudem et a Domino mercedem meruit sempiternam. Ille si quidem cum papa Stephanus (18) in civitate Florentia supremo teneretur incommodo, ex voto decumbentis illuc accessit, comitantibus eum monachis consummatæ sanctitatis, quibus juxta Pauli vocem, vivere Christus erat, et mori lucrum (Phil. 1, 21). Testatus est autem præfatus antistes, ad introitum quidem servi Dei malignum discessisse spiritum, ad egressum vero remeasse. Beatum profecto virum, cujus et vitam Satanas abhorruit, et præsentiam expavit. Denique cum præfatus pontifex, ad ultima jam deductus, fessos artus et naturam profitentes cilicio et cineri commendasset, susceptis vitalibus sacratis, inter sacras abbatis manus spiritum exhalavit.

8. Cum autem nonus Leo translaturus B. Remigii corpus Remis usque pervenisset, et ibi synodum (19) celebraret generalem, vir beatus adfuit plenus auctoritatis et reverentiæ, suaque præsentia præfati concilii plurimum conferens institutis. Ubi cum adversus Symoniacos ageretur, et nonnulli pontifices, quibus vel conscientia confusionem, vel iræperitia silentium adduxerat, in præfatum hæresim remissius disceptarent, ipse zelo succensus justitiæ, negotiationem Simonis constanter abolere curavit. Ex adverso enim ascendens, et opponens murum pro domo Israel (Ezech. xiii, 5), nec numero renitentium, nec acceptione motus est personarum. Quo in concilio, dum ille de sua interrogaretur promotione: Caro, inquit, voluit, spiritus repugnavit. Sanè

(18) Stephanus papa X, anno 1058, 28 Aprilis obiit, vulgo appellatus IX; opem ei a S. Hugone præstitam pluribus verbis deducit auctor anonymus in Bibliotheca col. 451, in re nihil addit.

(19) De Remensi hoc concilio et S. Remigii translatione, factis 1 et 5 Octobris anni 1049, pluribus actum 19 Apr. in Commentario prævio ad Acta S. Leonis. Ibi secundus inter abbates sedit Hugo, post Herimatum abbatem S. Remigii.

(20) Eadem responsio notatur in Actis concilii, hoc modo: «Diaconus sermonis cuiusdam ad abbates, qui aderant, vertit, eosque, ne forte et ipsi in ovile Dominicum non per ostium introissent, confiteri admonuit. Primus S. Remigii abbas Herimarus surrexit, seque ab hujusmodi culpa congrua responsione purgavit. Deinde dominus Hugo Cluniacensis subsecutus, hanc purgationis suæ rationem submitit, pro adipiscendo honore, Deo teste, nihil dedit vel promisi; quod quidem caro voluit, sed mens et ratio repugnavit.»

(21) Hildephonsus seu Alphonsus, Hugoni in Vita Andefonsus, ex testamento patris Ferdinandi rex Legionis, ab ambitioso fratre Sancio (qui nescio quæ exemplo hic Sanctulus nuncupatur) Castellæ rege,

A sana responsio (20), qui justus imprimis accusator sui (Prov. xviii, 17), et tentatione carnis pulsatus ut caderet, et ne caderet virtute spiritus restituisse monstratur. Erat autem illi tanta in exhortatione gratia, ut ad expectationem sermonis illius illum suspendere animi personarum; unde et jussu papæ sanctam et plenam habuit gratiæ orationem, qua et Simoniaci de male comparatis exph'si sunt dignitatibus, et de sacario Domini fornicatores inhibiti sacerdotes.

9. Aliud quoque sanctitatis ipsius atque meritum secutum est indicium. Hildebrandus etenim Romanæ diaconus Ecclesiæ, qui postea sedis ejusdem sortitus est majestatem, directus in Gallias, Cluniacense capitulum intravit. Ubi cum aliquandiu sedisset, collateratum B. Hugoni Christum vidit, monastici regulas ordinis ac decreta suggerentem. Egressus inde, nonnullis quæ viderat indicavit. Ex tunc ille et familiaritatem servi Christi devotius amplexatus est, et sanctitatem prædicavit Hildephonsus (21) Hispaniarum rex, qui a Santulo fratre suo captus in vinculis tenebatur. Quo audito, misericordiæ abbas orationi pro rege præcepit instare, memor dilectionis patris ejus Fredeleidi (22), qui Cluniacense monasterium multo sibi astrinxerat beneficio. Cum itaque pro eo placabiles offerrentur hostiæ, cum preces multiplicarentur, per episcopum quemdam deliberationis suæ diem esse proximum beatus ei Petrus indicavit (23), obtinente Cluniacensis abbatis et conventus intercessione, ut liber a vinculis emissus reciperet imperium. Nec mora, idem apostolus dormienti Santulo apparuit, gravia comminatur nisi fratri educto de carcere male ablatam restitueret dignitatem. Expegefactus visione Santulus, quidquid apostolus præceperat festinanter, implevit (24). Sic Hildephonsus, et sibi pariter et regno restitutus, ut liberatorem suum videre et colloquio ejus donari mereretur, destinatis apicibus imploravit. Impletur votum potestatis, et Pyrenæis-montibus

bello petitus captusque anno 1071, Burgos in custodiam abductus fuit.

(22) Fredeleidus et in Vita per Hugonem Fredelandus; apud Petrum Venerab. Fredelannus, alibi melius Fredelandus amborum pater; pro quo nomine postea Fredenandus, ac demum Ferdinandus invaluit; nomen Gothicum et pro diversa scriptione significans *Pacificatorem terræ* aut *Manumpacis*. Pro eo autem quod hic legebatur, invito beneficio substituendum censuimus, multo beneficio.

(23) In præcitata Vita dicitur quod Petrus apostolus cuidam fratri in Cluniaco apparuit, et preces Hugonis pro Andefonsi electione Dominum suscepisse revelavit.

(24) Impletum est sane quod S. Hugo Alphonso nuntiari jusserat, de libertate et regno, sed non uno eodemque tempore, imo Santius ad oblatam sibi visionem aliud non fecit, quam quod e carcere eductum fratrem, ad S. Facundi monasterium dimiserit, ut inter monachos viveret, sed hic inde elapsus, Toletum ad Mauros profluit, nec nisi occiso fratre anno 1073, in regnum rediit; ita Santius neglecti mandati forsitan pœnas dedit.

transcens. Dei servus solemniter et apparatu festivo suspicitur. Exultat rex tanti adventu hospitibus, nihil in actu, nihil in verbo, nihil in habitu præter doctrinam morum reperiens. Qui ne intercessoribus suis ingratus aliquando videretur, duplici censu paterno ducentas auri uncias (25) Cluniacensi cœnobio quotannis disposuit assignari, diem uniusque exitus, et de carcere scilicet et de corpore, celestem habere desiderans. Ita vii Dei cum prædicta remeans pecunia, quem a se secum adducebat Maurum, retens quidem baptizatum, sed adhuc mente nigriorem quam pelle. Cui cum pro Christianæ fidei susceptione, majorem pius abbas exhibens reverentiam, vestes pretiosas prævidisset, ille dealbato similis sepulchro, acril-gas manus in perforatas abbatis manticeis iniecit, extrahens inde quidquid auri reperiendum est in eis aut argenti. Quo tamen in fuga capto, atque ad abbatem cum asportata reducto pecunia, Dei famulo conatus non nocuit fraudulentus. Magna quidem sunt hæc, sed majora quæ sequuntur.

10. Apud castrum Bliterium (26), quidam perversæ mentis homines, reverendum Patrem illatæ exacerbaverunt injuriis: quibus veniam petentibus, licet pius abbas ad ignoscendum pronus indulgisset, graviter tamen a Domino punita est eorum præsumptio: statim namque depopulantibus flammis, castrum combustum est iniquorum. Quod ut divina potius ultione gestum esse, et non casu contigisse crederetur, quibusdam incolis ejusdem castelli, ad aliqua egressis negotia, atque ignavis injuriarum et incendi, duo milites dudum defuncti apparuerunt. Quos cum bene præfati cognovissent incolæ, ac turbati ad eorum stupeant occursum: Redite, inquit, quantocius, combustam inventuri Bliterium. Quod dum beatus esset Hugo ingressus, nec ejus religioni delatum est, nec ordini. Stupefacti incolæ ac perterriti, magna cum festinatione redeuntes, rem, sicut didicerant, invenerunt. Nemo autem patet virum Dei, tanquam pecuniæ cupidum, vel quæsisse vel oblatas suscepisse divitias. Earum copia non avinitie servivit, sed misericordiæ, non ipsis sed egeris. Ille cum Propheta dicens: *Domine, decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ*

(25) Auctor est Venerabilis Petrus, quod Alfonsus consuevit præter cc auri uncias xl pendere, et duo monasteria Cluniacensibus fundavit.

(26) Bliterium castrum, in aliis Vitis Briderium dicitur.

(27) Existit in Bibliotheca Cluniacensi, col. 495 et seq. scriptum quoddam S. Hugonis, in Vitæ finem vergentis, ad successores suos deprecatorum seu comminatorum, sub anathemate sic præcipientis: «Locus ea semper permaneat conditione, qua nos eum inchoavimus et tenuimus, ut in ipso nunquam ad habitum sanctitatis, puerilis ætas recipiatur; nec alia quam in qua possit probari spiritus si ex Deo sit, et si non ultra, tamen omnino vel usque ad xx annum jam pervenerit. Quod si qua est ætatis lascivioris, et hoc ad certum fuerit competum, ne huic seminarum collegio debeat coadunari.» Et rursum in deprecatione, quæ sequitur col. 495, seu

A tuæ (Psal. xxv, 8), quidquid ei fidelium devotio contulit, totum vel ornamentis ecclesiæ, vel expensis pauperum consecravit. Animam ejus nec rerum extulit affluentia, nec deiecit amissio. In omni statu terrena cœlestibus, æternis transitoria postposuit.

11. Idem præterea non solum de salute sollicitus virorum, mulieres etiam de naufragio hujus magni maris et spatiosi ad salutis portum educere curavit, eis viam vitæ et doctrinis insinuans, et sumptibus steinens. In suo namque patrimonio, quod Marciniacus dicitur, quoddam monasterium et idoneas religioni construxit officinas, ubi feminae provectores, et maritalem fastidientes licentiam, veteres decoquerent errores, et Christi complexibus astingi merebantur. Hunc locum personæ nobiles elegerunt, quæ cum nuptis etiam delicias expertæ, tanto patientius utrisque carerent, quanto didicissent in eis et brevem et plenam doloris esse voluptatem. Has profecto sub regulis hujusmodi vivere constituit, ut earum nulla vel rei necessitate familiaris, vel quolibet negotio, conspectibus virorum offerretur; ne, quibus votum indiderat continentiam, intuitus sollicitaret ad culpam. Procuratores earum, procuratores religiosi atque prudentes, sub quorum custodia nec possessio distractionem, nec honestas dispendium formidabat. Nulla ubi vel rara juvenula, ne lascivientis adhuc fervor ætatis, vel loco infamiam contraheret, vel inter sorores scandalum generaret (27). Harum eruditioni senem quemdam deputavit, Renchonem nomine, consummati monachum testimonii, qui noverat et devotionem provocare misericordia, et excessus arcere disciplina. Præterea ne in ancillis Christi, vel victus vel vestimentorum defectu, sacrum deficeret propositum, uberes eis redditus providit, comparavit prædia; sic earum necessitati consulens, ne vel culpam superfluitas induceret, vel egestas querelam extorqueret. Monasterium quoque plurimis decorans ornamentis, præter cætera sanctorum pignora beatæ virginis ac martyris Agnetis in eo brachium collocavit, argento vestitum et auro.

12. Alia quoque sub eo et per eum constructa sunt monasteria, cellæ quamplures ædificatæ (28);

verius testamento; in quo post petitam indulgentiam de munere negligenter gesto, quædam post mortem suam fratribus annuatim præbenda ordinat, demum se ad successurum sibi abbatem convertit, eique imprimis locum hunc commendat, tanquam eatenus unicum; deinde vero cæteros fratres. Varia charitatum insignium fragmenta, hoc Marciniacense cœnobium spectantia, profert Quercetanus, in notis ad hunc locum, ubi etiam docet priorem duos procuratores, et decem religiosos fuisse adjunctos, ad monasterii regimen, ex institutione S. Hugonis.

(28) In eadem deprecatione sic loquitur: «Sicut in præsentiarum videtis, Deus, non nostris meritis, sed sua immensa clementia, istum satis circumquaque ampliavit locum, et tam fratribus quam possessionibus ditavit, nec solum in hac nostra regione, verum etiam in Italia Lotharingia, Anglia, Northman-

veteres abbatiae, quas inhabitantium negligentia penitus attriverat, ad antiquam tam ordinis quam possessionum revocatae dignitatem. In tantum enim sub praefato Patre Cluniacensis religio effloruit ut inde abbates desolatis quaerentur morasteriis, assumerentur pariter et exempla sanctimoniae, et qualitas disciplinae. Felix Ecclesia! quae de sancto conventu illo summum sibi mereretur sacerdotem! Quantae autem discretionis et misericordiae fuerit, junioribus cœnobitis impensa demonstrat benignitas, quibus cum minor libra panis et potus ex consuetudine traderetur, ipse tamen eis parem dari constituit, æquum iudicans, ut quos idem diei pondus affligebat et æstus, idem quasi jam denarius solveretur. Sana sane dispositio, quae praefatam ætatem, et a murmure compescuit, et ad laborem susceptae roboravit obedientiae.

CAPUT III.

Arcana ab eo animorum inspecta et futura praedicta.

13. Ad declarandum autem, quam gratum Deo in omnibus exhibebat obsequium, B. Hugoni cum spiritu discretionis, data esse dicitur gratia prophetiae. In his enim qui monasticum profitebantur ascensum, quo quisque animo ad eum accederet, libera mente discernebat, intuebatur quis in sagena B. Benedicti bonus piscis futurus esset, quis angelum lucis, quis angelum gereret tenebrarum. Quam profecto gratiam ne potius ei conferre, quam a Deo collectam referre videamur, ejus testimonio supposita serviunt et suffragantur exempla. Dominus quidam, nomine Maingodus, dilatione susceptionis, quam providus Pater probandi gratia aliquandiu suspenderat, vulneratum gerens animum, egredi ac fugere constituit. Quo spiritu revelante comperto, piissimus abbas praescriptum fratrem verbis durioribus increpavit, ei pariter et vulnera mentis indicans, et vulneribus paternae consolationis adhibens medicinam. Sic ille reversus ad se, susceptionem, quam dilatam doluit, patienter expectavit.

14. Mortem quoque Guillelmi junioris, qui magno ac triumphatori Anglorum Guillelmi patri suo successerat, evidenti vaticinio indicavit. Erat ille Dei servus Marciniani, simulque cum eo vir gloriosae opinionis Anselmus (29) Cantuariensis archiepiscopus Anglorum, magna duo luminaria, quorum devotio vicarius exhortationibus et exemplis in amorem

proficiebat praemiorum. Erant ibi et alii tres monachi Balduinus scilicet et Edmerus atque Eustachius, omnes filii lucis, et incedentes in mandatis et in justificationibus Domini sine querela (*Luc. 3, 6*) Ad quos B. Hugo conversus: Ex abundanti, inquit, est archiepiscopo divina reserata judicia, quibus Judex justus deponit potentes de sede et exaltat humiles (*Luc. 1, 52*). Vobis autem dicimus, in regem Anglorum nocte transacta datam esse proscriptiois sententiam eumque brevi regnaturum. Pauci cives fluxerant, et ecce beati vici vaticinium, qui promissus fuerat, secutus est eventus (30). Praescriptum siquidem rex, dum venationis insisteret studio, sagitta cujusdam militis in cor percussus est, statimque morte praeventus subita, exspiravit. Sic igitur vita regis terminata, et abbati prophetiae gratiam inesse claruit, et Cantuariensi archiepiscopo, qui persequentem se regi cesserat, redeundi facultas ad sedem accessit.

15. Item Dei servus, dum esset in Aquitania, ad ecclesiam B. Viviani, sanctorum locorum sollicitus visitator, accessit. Ubi cum praefati confessoris diligenter actus et vitam legeret, cujusdam boni viri nomine Amandi (31) factam in ea reperit mentionem, de quo ipse plenius edoceri desiderans, opinionem ejus et patriam, propositum et sibi a quo sepulturam a clericis praesens inquit. Respondetur sciscitanti B. Amandum magistrum fuisse S. Viviani, meritis insignem, doctrina conspicuum, exemplis clarum. Corpus ejus, prout fama ferebatur, in Gallis habere sepulturam. Sequenti autem die, decanus canonicorum in eodem loco xenodochium constructurus, a B. Hugone suscepti operi postulat fundamentum designari. At ille, Spiritu sancto edoctus: « Hic, ait, fundamenta jacite, et minime poenitebit. » Ad ejus itaque suggestioem pueri altus fodientes, mausolœum praedicandae pulchritudinis inveniunt, B. Amandi nomine insignitum: quo reperto, clerus exultat, populus glorificant Deum, qui mirabilis est in sanctis suis (*Psal. LXXII, 33*), nil jam de merito dubitantes abbas, quod in inventionem claruerat confessoris.

16. Stupendis stupenda succedunt. Consolationis gratia pius Pater loca visitare consueverat, quae monasterium Cluniacense contingunt. Ingressus itaque cellam B. Mariae quae dicitur de Charitate (32), dum congregatos ibi fratres susciperet osculo, cujus-

na, Francia, Aquitania, Guasconia, Provincia, atque Hispania ipsum dilatavit. » Et in privilegio Paschalis II ipso quo sanctus obiit anno 16 Octobris, ad Pontium dato numerantur prioratus 75, qui sub abbatis Hugonis dispositione manserunt, quorum plures in abbatias excreverunt, praeter abbatias 12 jam tunc constitutas, ut merito ipse Hugo, inter quinque primos Cluniaci abbates, dicatur:

Ordine posterior, utilitate prior.

(29) Fuerat S. Anselmus in exilium ejectus anno 1096; anno autem 1100 occisus est Guillelmus, 2 Augusti.

(30) Deditur 21 Aprilis S. Anselmi vitam, per Eadardum, hic nominatum, scriptam; ubi lib. II,

num. 55, dicit S. Hugo « regem ante thronum Dei accusatum, judicatum, sententiamque damnationis in eum promulgatam, » deinde ex num. seq. apparet, tertio post die, extinctum fuisse regem.

(31) S. Vivianus, Xantonensis episcopus, colitur 18 Augusti; in cujus vita nulla mentio S. Amandi, sed Ambrosium, cui successit, magistrum habuisse dicitur: de illo igitur (cum oporteat ita solemniter elevatum habere proprium diem cultus, etsi eum Saussayus in Martyrologio Gallicano notare praeter miserit) optamus plenius edoceri.

(32) S. Mariae de Charitate, in agro Nivernensi, prioratus a S. Hugone per Gerardum monachum fundatus, ad Ligerim, vulgo *Charue*.

dam eorum et occursum abhorruit, et osculum A declinavit. Nimirum spiritu docente didicerat os hominis plenum blasphemiae et spurcitiarum, nec idoneum quod pacis osculo servus Dei dignaretur. Mirantibus his qui aderant et rei novitate suspensis, quam miser ille duxisset vitam, quid generet devotionis familiari colloquio, idem abbas inquit. Respondentem se mechanicum (33), esse, et necromantiae praestigiis inquinatum, de ovili pastor abegit, utpote nulla in verbis, nulla in habitu conversionis indicia nuntiantem. Sic in una eademque re, et lupi fraus et pastoris providentia innouit.

17. Susceptus idem Dei famulus in monasterio Angeriacensi (34), sepultis paulisper sensibus carnis, puriore mentis intuitu, vidit quoddam fulgur de sublimi veniens, monasterii Cluniacensis auditorium irrumpere, magnamque secum trahere ruinam. Qua ex visione vir Dei collegit, commissam apud Cluniacum offensam, quae nisi celeberrima correctione purgaretur, superni iudicis indignationem in eundem provocaret locum. Nec mora, Cluniacum regreditur, instantibus negotiis, quae agenda susceperat, lucrum praefrens animarum. Dehinc ingressus capitulum, eodem spiritu quo jam reatum cognoverat, rei quoque personam cognovit. Quem ex nomine conveniens, « Erubescere, inquit, Petre, et age poenitentiam, dum licet, ne tunc incipias poenitere, cum poenitentia nulli prorsus est fructuosa; totum te priori pande, redoperi vulnus mentis, ut pro qualitate vulneris curam sentias medicantis. Infelix, excute jugum diaboli, et amplectere jugum Christi, quoniam jugum ejus suave est, et onus ejus leve (Matth. xi, 30). Quod quia saepius jam commonitus, detrectare tamen non desinis, reatum quem comitatur pertinacia, districtior puniat disciplina, tuis enim parcere delictis, ad periculum militat aliorum (35). » His verbis verberibus adjectis, frater contumax et sibi redditus est et ordini, bonumque obedientiae, quod exhortatio non contulit, censura provocavit.

18. Alio quoque tempore, similis ei visio apparuit. Dormientem quippe quaedam persona conveniens, oportere dicit eum Cabilonem usque fatigari,

(33) Mechanicus pro laico hic accipitur; alias accipi solet pro *illiterato*; quod autem ad vitam per Hugonem, num. 6, additur in margine, quasi Manichaeum deberet legi, ineptum est glossema.

(34) Angeriacense, Angeriacense, et in Vita S. Genulfi etiam Ingeriacense monasterium, apud Hugonem, S. Joannis de Angeliaco vulgo *Saint-Jean-d'Angely*, in pago Xantonico ad Vultonam fluvium abbatia est, constructa a Pippino Aquitaniae rege, Ludovici Pi imp. filio. Plura de hoc coenobio, nominatum illustra diplomata duo, vide, in notis Quercetani ad Bibliothecam.

(35) Idem Hugo num. 15, haec narrans, « Cluniacum, inquit, festinus redit, vocavit priores et ordinis custodes; de negligentibus fratrum inquit, sed nihil ejusmodi per eos invenire potuit. His ita dimissis, ad Dominum solito recurrit, solvit vota precum, capitulum intrat, fratres circumspicit. Res mira! Spiritu revelante occultum inter alios reum

commissum esse in coenobio S. Marcelli (36), quod eatenus obductum silentio, monastica succidendum esset disciplina. Excitatus his Dei servus, iter arripit; et ingressus monasterium, quemadmodum per visionem didicerat, rem sic habere cognovit. Adhibita itaque vulneri medicina, inveteratam atque difficilem sanari propulsat corruptelam. Quadam autem nocte, dum fatigatis artibus modico sopore vir Dei consuleret, videre visus est decubantium sub capite suo serpentium multitudinem, caeteraque diversi generis reptilia, quibus ille perturbatus, somnum continuare non poterat. Dehinc amoto pulvinari, librum Maronis reperit, eoque projecto, somnum duxit tranquillum. Aptae rei visio, cum nihil aliud quam quaedam venena sint fabulae poetarum (37).

19. Operae pretium est ea relatis apponere quae et auditu didicimus et visu. Antecessor noster Hoellus (38) praedicandae praesul memoriae Romam proficiscens, gratia videndi sanctum Dei Cluniacum divertit. Qui postquam loquendi cum eo sortitus est facultatem, cum quodam suo archidiacono ad eum in parvam deductus est cameram, sacris dicatam colloquus, et celebrem potius cultore quam cultu. Cum autem convenissent filii adoptionis, et invicem beneficia suorum sibi communicarent orationum, B. Hugo frequentius praefatum intuitus archidiaconum: « Tantum, inquit, ne desis gratiae Dei quoniam provisum est te, in eo in quo nunc administras ordine, nullatenus remansurum. » Parum temporis fluxerat, et eventus est vaticinium subsecutus. Archidiaconus (39) etenim sequenti anno pontificalem sortitus est dignitatem. Nos hoc audivimus, nos praesentes vidimus, nos beati illius hominis orationum participes in eo facti sumus colloquio. Nos quidem, fama revelante, nonnulla de ejus sanctitate didiceramus, nonnulla de mansuetudine, nonnulla etiam de his quibus et vitia iudicium, et virtuti praerogatur incrementum; invenimus autem ampliora, ex gregis conversatione, pastoris vigilantiam perpendentes.

20. Supersunt autem et alia, quibus patenter indicatur illum juris patronum, inter insignia sanctimoniae, gratia claruisse prophetiae. Quidam nam-

deprehendit, arguit, convincit. Reus ille Petrus erat, qui Terdiniaco venerat. Confitentem iudex pius digne flagellat, misericorditer sanat. His visis seipsos circumspiciebant singuli, ne aliquid in eis indebitum spiritualis oculus cognosceret Patris. »

(36) Cabilonensi S. Marcelli monasterium, fundatum a S. Guntranno rege, de quo late ad ejus vitam, 28 Martii, § 2.

(37) Si hoc de poetarum gentiliis castissimo Virgilio (quem Virgineum appellant nonnulli, sicut Iulius inter caecos rex dici posset) quid de lascivioribus aliis dicemus?

(38) Hoellus episc. Cenomanensis ab anno 1085, hic autem congressus contigit anno 1094.

(39) Non est quem signare possit commodior conjectura quam Gaufridus de Meduana, illustri apud Cenomannos genere natus, electus an. 1095 Andegavensis episcopus, consecratus an. 1096.

que monachus, nominē Durannus (40), moventia A risum verba profere consueverat, indocilis præjudicialem deponere levitatem. Idem tamen in cæteris, adversus quæ non est lex, ita sibi consuluerat, ut prius in abbatem, dehinc in episcopum, vita proveli mereretur et doctrina. Quî cum abbatem minus audiret increpantem : « Frater, inquit ei abbas, nisi dignam egeris poenitentiam, post transitum spumantibus labiis ad superos rediens apparebis. » Factum est autem ut nec ab otiosis verbis ille desisteret, nec abbatis vaticinio promissus deesset effectus. Præfatus namque Durannus, naturæ debitum solvens, in promisso sibi habitu cuidam Siguino, sacerdoti scilicet, religioso apparuit, miserabiliter iuvamen ejus postulans, cui vivens obedire contempserat: Quod cum pius Pater Siguino referente B didicisset, electis septem fratribus, silentium una indixit septimana, quatenus oris excessus oris obedientia purgaretur. Obedientibus aliis, unus eorum præcepti violator silentium interrupit. Rursus pontifex, eundem quem prius habitum gerens, sacerdoti præscripto apparuit, inobedientiam fratris accusans, qui dum fregit mandatum, suffragia exclavit aliorum. Quo audito, clementissimus Pater iterato septem dierum silentio, defectum violatæ supplevit obedientiæ. Unde factum est ut ostensus tertio præsul, sed jam nihil sordidum gerens, abbati gratias ageret, ejus interventu abstersum oris opprobrium, sententiam judicis immutatam. Hoc relatum, et Patris meritum declaravit, et apud fratres reverentiam susceptæ jovit obedientiæ. Collata sic viro Dei spiritu C discretio efficaci eum magisterio docuit quid correctione proficeret, quid tolerandum esset misericordia, quid censura puniendum.

CAPUT IV.

Varij morbi ab eo curati.

21. Nemo autem putet abbatem propheticis tantum clavis vaticiniis, cui cum discretione spirituum, collata est etiam gratia sanctorum. Constat enim nonnullos, variis oppressos languoribus, sumptis ex ejus mensa convaluisse reliquiis. Acardus quidam, vi februm laborans, restitutam sibi sanitatem præfatæ debuit medicinæ. Tres præterea fratres, eodem decumbentes incommodo, beati viri meritum in antiquam reformavit sospitatem, eorum D duobus quidem destinata eulogiarum gratia, salutis integritatem resignavit; tertius autem, cum Borboni (41) per sex menses quartana sustinisset incendia, a sancto Patre, qui illuc ex tempore accesserat, sacris jubetur interesse mysteriis. Adest febricitans, et ex abbatis jussu epoto post missam vino, in quo lota fuerant sanctorum pignora, febris incen-

dium abscessit. O prædicanda Patris humilitas, qui quod ejus posset ascribi meritis, maluit sanctorum pignoribus assignari! Jarento quoque, felix monachus testimonii, post diuturnas februm convaluit injurias, hausto vino, quo sacri ejus digiti perfusi fuerant, post oblatum Deo sacramentum.

22. Beatus quoque medicus, qui cum salute corporum, de salute satagebat animarum! beata, inquam, anima, cujus et meritis acquirebatur temporale remedium, et exhortatione sempiternum. Eidem namque Crispeium (42) proficiscenti, febricitans miles (43) occurrit, sanctissimo ejus adjuvari deprecans interventu. Dehinc onerosius instanti: « Abstine, inquit abbas, abstine, frater, a rapinis, amissam sic adepturus sanitatem. » Rapinas miles B abdicat, eodemque momento ad preces abbatis, et votum factum est, et extinctum febris incendium. Nemo autem miretur abbatis merito collatam corporibus salutem, cui etiam id gratiæ accessit, ut exuta de ergastulo carnis animæ, ipsius interventu judicem placatum invenirent. Fratrum quidam soluto naturæ debito, nec adhuc tamen humatus, personis duabus, quæ sibi nomen religione comparaverant, apparuit dicens duos solidos, præter licentiam sacristiæ sub quo ipse militabat, se sustulisse, ac proprio expendisse arbitrio. Hoc excessu dilatam sibi requiem, quæ tamen posset abbatis intercessione prærogari. Mane autem facto, cum alter id de altero ignoraret, eodem tamen ordine, sub sancti viri præsentia, præfatam in capitulo retulere visionem. Discussa itaque diligenter transgressio, et venialis inventa, suffragiis orationum quas devotius fieri clementissimus Pater indixit, et propensiori eleemosynarum largitione, solvi promeruit.

25. In civitate Parisiorum vir erat illustris, Robertus nomine, professione miles, ita paralyti torpens, ut in eodem homine partem vivere, partem diceres jam sepultam. Diuturna hæc et lethalis perniciēs dudum spem salutis abstulerat decumbenti. Contigit autem eodem tempore servum Dei Parisios ingredi, atque ad ecclesiam ascendere, quæ beatissimæ Genovefæ virginis et nomine celebris est et corpore. Quo audito, præscriptus æger illuc alieno defertur auxilio, genibus abbatis advolvitur, suspiriis interpellat et lacrymis, ut ejus apud Deum mereretur interventum. Movetur Pater anxietate supplicantis et inter sacra missarum solemnias, flagitatum paralytico procurat subventum. Nil tamen de suis præsumens meritis, totus ad apostolorum principem convertitur, cujus et umbra salus infirmis, et oratione vita est defunctis restituta. Sumptam ergo ipsius planetam (44), quæ veterum relatione in

(40) Durannus, primum abbas Moyssiensis in Caducis, dein circa an. 1060 factus episcopus Tolosanus, obiit circa an. 1070, et imago cum titulo sanctitatis habetur in claustris Moyssiensis, ut asserunt Sammarthani.

(41) Borbonum sub variis cognomentum triplex est, unum in Clunaco vicinis ad Ligerim situm, Bourbon Lancy vulgo nuncupatur.

(42) Crispeium, Valesii oppidum, in quo prioratus S. Arnulphi dicitur.

(43) Rotbertum vocat Hugo, num. 8.

(44) Addit Hugo, Antiochia allatam, credi, occasionemque miraculi fuisse asserit, quod S. Hugo post missam manu capiens ipsam planetam dixisset: « Utinam adesset æger, in quo virtutis apostolicæ ca-

præfata creditur esse ecclesia, super prostratum elevat ægrum, illud clamans, Petrus apostolus dixit paralytico: « Sanet te Dominus Jesus Christus. » Ad hæc verba confestim Robertus ita convaluit ac si ipse Petrus præces pro eo declamasset. Regre-
 ãtur incolumis qui semivivus accesserat, his qui aderant attestantibus beneplacitam esse Deo vitam, cuius apud Deum tam efficacem viderant esse postulationem (45).

24. Fortassis hæc apostolicis ascriberentur meritis, et cujus umbra male habentibus restitutam constat esse sanitatem, ejus utique vestimento Robertus convaluisse asseueretur. Cæterum non minima meritis acta leguntur Hugonis, quibus Hugoni nullo fidei periculo præstitum possit assignari beneficium. Idem namque dum in Vasconia, sicut de Cluniacensi cœnobio, subditas visitaret cellulas, haud procul ab itinere parvum conspexit tugurium, cujus inhabitator egenus erat et leprosus. Hic ex divite pauper, abjectus ex splendido, leprosus ex incolumi, vitam morte graviolem ducebat. Lætatur Dei servus adeptum se tempus opportunum, quo Christum in paupere visitaret. Præcuntibus itaque cæteris, ipse uno tantum comite monacho tegetem ingreditur, consolationi totus insistit, laceram demulcet cutem, ingeminat felicem infelicitate sua, cui esset datum flagellis corporalibus et paupertatis igne purgari. Denique dum discessurus homo Dei, quid erogaret pauperi non haberet, agniam, qua indutus erat, exiit vestem, vestit pauperem. Vestimentum gratia comitatur insperata; ex quo enim pauper eo indutus est, cuius deformitas abscessit, et absterso lepræ contagio, membris omnibus incolumitas est et species restituta. Egreditur Christi famulus. relicta pauperi benedictione, quæ et amplius spe suscipienti profuit, et amplius voto dantis meritum patefecit. Leguntur et alii, tam ex veste quam ex lymphâ quæ ex ejus stillaverat manibus, expetitam suscepisse salutem

25. Wigô, monachus, vir venerandæ opinionis et utile vas in domo Domini, vocis usum amiserat, admodum tristis, eo quod imminente Natalitio persolvere non posset debitum cantandi obsequium. Quî dum juxta suppedaneum abbatis quiesceret, et vocis reformationem ex sacris ejus speraret meritis, corrigiam pilei ejus, latenter assumpti, collo circumdedit; statimque soluto, quod arteriis obstabat incommodo, prisce modulationis usus est ei in integrum reformatus. Articulum pedis cujusdam Theoderici, magnæ quidem militis potentæ, sed majoris apud Deum devotionis, cancer (infirmas lethalis) exederat, quod quia studium vicerat medicinæ, aufererebat et spem vitæ. Abbatis tamen meritis, hoc ordine extinctum est horrendæ pestis incendium.

peremus experimentum! » quo audito Rotbertus illuc se deferri fecerit.

(45) Addit idem: Res ista notissima est; fere tota civitas illa testis est.

A Abbas missam cantaverat, et aquam ex ejus stillatam manibus infirmo, præsentî atque postulanti eam, servientes, abbate detulerant ignorante. Qua exesis partibus infusa, suus articulo redditus est status, suppletum depastæ carnis dispendium, et agente lymphâ vices medicinæ, abbas nesciens restituit sanitatem. Quippe durum erat et intolerabile homini Dei, ex his quæ circa ipsum erant aut ex ejus remanebant mensa, contemplatione salutis acquirendæ aliquid asportari. Homo veræ virtutis, ad virtutem derivabat excidium, linguas affectare alienis, laudis enim nulla omnino cupiditas, nisi cuius et materia est in æmulo, et testis in cœlo. Quam cum sibi pariter opera compararent et verba, aliam tamen suspiranti mercedem, nulla ex præconio miraculorum subrepsit elatio. Alius quoque nesciens Dei servus profuit, quos etsi non omnes, aliquos tamen eorum, paginæ duximus imprimendos.

26. Erat in quadam obedientia monachus, nomine Guillelmus, qui diuturna cruris infirmitate decumbens, injuncta sibi exsequi non poterat officia. Hoc enim in tantum tumorem excesserat ut amissa naturali forma, globus quidam videretur. Cum autem morbus excrescens, nihil aliud quam mortem loqueretur, ille totus ad abbatis meritum, spe conversus et fide, manibus admotis tumentî cruri: « Præcipio, inquit, tibi, passio, in nomine Jesu Christi, et ex parte Patris cujus præceptis huc veni, ut recedens permittas injunctam mihi explere obedientiam. » Sequenti nocte, dormienti, duo in albis apparuere monachi, qui dicerent se a B. Hugone directos; dehinc unus quidem cruri manus apposuit, infudit oleum; alter vero leniori, et velut suspenso contactu, partes infirmas perungere visus est. Quo peracto, cum recedentibus monachis ipsa recessit infirmitas, et incolumitatem, quam medicina non potuit, gratia reduxit. Evigilans monachus cum sentiret exterminatas infirmitatis angustias, beato Patri suo restitutam ascripsit sanitatem.

27. Ex difficultate partus, quædam mulier, amisso linguæ pariter et manus officio, cæterarum quoque partium ætrimenta formidabat. Hujusmodi angustia decumbenti, suggestum in somnis est, oportere eam Laisiacum (46) proficisci, ubi meritis B. Hugonis, utroque levaretur incommodo. Paruit mulier, eoque delata, dum præscriptus Pater in oratorio S. Sulpicii (47) ipsa præsentè divina celebraret mysteria, meritis ejus utriusque morbi plenum meruit obtinere remedium. Credatur in sedendis humanorum corporum passionibus, filio adoptionis collatam desuper fuisse gratiam, quæ illi etiam in perturbato aere perhibetur exstitisse, Ludovicus enim comes, et Sophia uxor sua, prædicandæ scilicet vir et mulier

(46) Laisiacum, an oppidum in Genomannis, vulgo Lassay?

(47) S. Sulpicii, non Suplicii (uti perpetam excusum), plures sunt tota Galliæ ecclesiæ: regimus de eo, 17 Januarii.

devotionis, eum apud Aldechiarum (48) hospitio suscepit. Deinde posita in viridario mensa, commotus aer tempestatis signa præmisit. Turbati discursant miusti, quid fieret ex apposis jam dapibus ignorantes. Cæterum Dei famulus, elevans manum, crucis signum opposuit, et imminentem sic abegit tempestatem. Quæ ne casu potius quam meritis abbatis abscessisse videretur, circumquaque pluviis desævientibus et tonitruis, locus ille tempestatis expers, et serenus remansisse perhibetur. Paredi (49), puerum quemdam, monasticæ consecratum militiæ, decidens ex culmine campanarii tabula prostravit. Eo tempore beatus abbas fratres visitaturus Paredum accesserat. Puer, in quo consultæ pollicibus venæ proximum nuntiabant interitum, semivivus ad eum defertur; fratres velut extinctum deflent puerum, qui vix in castris spiritualis militiæ vivere inchoasset. Denique pius abbas, mente compunctus, contritum contrectat puerum, pro exsequiis obsequiis insistit, et ad ostium divinæ pietatis Christi procurrit Christi veteranus, tanta precum instantia ut et puero salus, et puer conventui redderetur.

28. Invitati complures hujusmodi miraculorum præconis, eum videre præoptabant, ei adhærere, et sanctissimis ejus eruditi documentis. Quippe tota ejus vita, sacris par institutis, tota ejus conversatio beate vivendi magisterium fuit. Nulla vel pauca fuere monasteria, quæ non profecerint ejus circumspectis institutionibus aut exemplis. Convenientes autem ad se monachos vel abbates, quam paterno complecteretur affectu, quam sufficienter quærentibus responderet, quam pie aperiret pulsantibus, difficile est explicare. Inter quos Suessionensis (50) abbas ad primatem monasticæ perfectionis accedens, presbyterum quemdam, Petrum nomine, itineris comitem habuit, dudum B. Hugonis familiaritatem assecutum. Qua ex familiaritate securus eum presbyter allocutus: Scimus, inquit, te, sanctissime Pater, curam gerere miserorum, et juxta vocem Apostoli, cum infirmantibus infirmari (II Cor. xi, 29). Unde et pro quodam fratre meo ad ostium tuæ pulsans misericordiæ, sacris orationibus tuis misero subveniri deploro, quem putridum vulnus, et latius incolumes occupans partes, in desperationis discrimen adduxit. Tandem pius Pater miserabilibus cedens obsecrationibus, panem qui de mensa ipsius superfuerat, afferrî præcepit, allatum benedixit, dedit benedictum sacerdoti; dedit ei et partem baculi, quem manu gestare, quo sustentari consueverat. Quibus ille acceptis, in spe simul et fide regreditur,

(48) Aldechiarum, Hugoni in Vita, antiqua Cluniaci, locus non procul a Basilea situs: est ergo Altenkirch quinque milliariibus distans, ad Illam fluvium; Kirch autem Germanis ecclesiam significat, a voce Græca Κυριακόν, Dominicum, ut volunt plerique, quos ad iudicium vocare non vacat.

(49) Paredum prioratus in Augustodunensi diocesi, anno 999 annexus Cluniacensi cœnobio ab Hugone episcopo, eo de quo actum supra.

A quantum prius de fraterna turbatus angustia, tantum postea de salute gavisurus. Ex quo enim superpositum est ulceri lignum, et panem benedictionis infirmus comedit, ita explosum est putridæ carnis incommodum ut nullus dolor, nulla illic infirmitatis indicia remaneret.

CAPUT V.

Tutela angelorum quædam ab eo mala depulsa malevoli divinitus puniti. Liberalitas ejus compensata.

29. Quadam præterea die, dum paulisper abbas obdormiret, ex urgente causa, eum monachi excitaverunt. Abbas interrogans: « Ut quid huc, ait, istum adduxistis puerum? » Responderunt monachi se neminem adduxisse. Subdidit abbas, dicens: « Nunquid non videtis illum elegantis formæ puerum? » Rursus cum monachi mirarentur, attestantes se neminem prorsus videre, animadvertens abbas ostensum sibi divinum aliquid, sermonem transtulit ad alia, nullam ulterius faciens de puero mentionem. Credo ei apparuisse custodem corporis sui angelum Dei, cujus excubus, et aëriatum tentamenta potestatum, et imminetia corporis pericula declinabat. Unde cum apud Berzium (51) se sopori dedisset, angelica protectus custodia, multiplex mortis discrimen evasit. Repente namque turbato aere consurgentes venti, velut conflictum quemdam iniire cœperunt; frequentior desævire coruscatio, lapidibus et grandine concuti domus, volare fulmina quibus nec dormitorium patris, adhærens ecclesiæ, intactum remansit; illud enim vis irumpens fulminis, tam vaganti discursu præfatum perscrutata est domicilium ut, par miraculum dicam, tres in fornace pueros, et inter flammias sævientes sanctum Dei conservatum. Augebant discrimen cæmenta simul et lapides undique corruentes, quos fulminis ictu rupta maceria circa dormientem diffundebat abbatem. Discurrebant famuli, monachi querebantur, vel obrutum ruina et lapidibus, vel igne consumptum abbatem opinantes. Ille autem divinis protectus excubiis, nec strepitu soporem, nec populantibus flammis sospitatem amisit. Ita Dei servus, horrendo circumseptus incendio, virtute promeruit liberari, et illæsus exivit.

30. Legitur idem Pater in aliis etiam conservatus periculis, ejusque sacer transitus, qui gravissima infirmitate videbatur imminere, conventus intercessione, et sumptuosis eleemosynarum expensis, in sanctam dilatus senectutem. Quodam namque tempore, B. Hugo, tanta corporis afflicto molestia ut imminens incommodum vitæ desperatio sequeretur; de medio montis, qui Cluniaco adjacet, quasi fratri-

(50) Ecgraphum nostrum Suecionensis, melius utique quam Uccionensis, uti impressum in bibliotheca; quos autem Suessionensis S. Crispini abbatia, ante restorationem anni 1157, abbates habuerit, ignoratur. Celebrior ibidem est alia S. Medardi, sed extra muros quæ non solet nomine Suessionensis venire.

(51) Berzium prioratus in agro Matisconensi, in ejusdem nominis oppido.

bus ultimam daturus benedictionem, ad capitulum delatus est. Flet conventus, et eget solatio, quisquis alium nitui consolari. Acclamant filii Patrem, magistrum discipuli circumeunt; retractat gressus indefessas pastoris excubias; et quæ lacrymas provocent, undique pietatis ejus insignia prædicantur. Behinc ipso innuente, sanctorum imaginibus præsentatur apostolorum, sperans eorum meritis imploratum se adipisci sanitatem. Quæ confestim impetrata, pupillis tutorem restituit, filiis patrem, pauperibus provisorem. Nec minus stylo commendandum credimus quod Romam proficiscenti, vita pariter et incolumitas est in morte conservata. Ille siquidem, dum propter civitatem Vapingum (52), per abrupta montium et ancipites anfractus incederet, altiori cuidam præcipitio incircumspectis accessibus occurrit. Declinans mula in vallem, cui prima inniterentur vestigia, nihil solidum invenit. Pallent monachi (53), dissidentes periculum præsens aliquo posse declinari consilio; Dominus autem, plenum beatæ spei et gloriæ finem servo suo providens, mirabiliter eum de patenti abyssu eduxit; mula divinitus in eam innitente partem, in qua solidum iter et obstaculis liberum invenit. Porro de simili periculo clericus quidam, de Hispaniis cum abbate regrediens, dum comites ad hospitium præcederet, et improvidus in horrendum delaberetur præcipitium, ad invocatum nomen abbatis, ramusculo relictus liberari promeruit. Præterea Geraldo cuidam, per Ligerim temere remiganti, sæpius abbas invocatus adfuisse perhibetur. Submersa quippe navicula, cum res ad vitæ periculum cederet, ipse nomen ejus acclamans, incolumis ad ripam enavit. Qua in persona, eo amplius abbatis meritum claruit, quo ille dudum turbatus cerebrum, imperitia quidem naviculam ascendit, sed gratia mortem evasit.

31. Magna sane hujus viri merita, cujus nec amici apud Deum irremunerati fuerunt, nec impuniti contemptores, non quod ipse vellet mortem peccatoris, aut pro inimicis orare desisteret, qui noverat neminem vere diligere Christum, donec et inimicum diligeret propter Christum. Cæterum vult aliquando

(52) Vapingum, urbs episcopalis Galliæ Narbonensis, vulgo Gap.

(53) Hugo in Vita rem hoc modo describit num. 43. Romam proficiscentis aliquando Pater Hugo, arctissimam in dependentis latere rupis viam introivit. Erat inferius terribile profundum præcipitium, quod vix viatorum aliquis unquam audeat intueri. Præcedentibus itaque seriatim præ timore sociis, sequebatur Pater, mente et oculis dextraque pariter ad cælum levatis, sinistra sui habenas subsellii tenebat, oratione suspensus Domino totus inhiabat. Pertranscuntibus autem, quædam paupercula in brevissimo rupis arduæ concavo se receperat; mulaque sancti bajula, dum latrantem illam subito respicit, misere pavescens subito resiliit, resiliens tota in profundum immane cadit. Ibi sanctus, ut ante agebat, sic etiam cadendo mentem et oculos dextramque ad cælum levatam tenebat. Cadebat corpore, sed immotus stabat cum Domino mente. Prævaluit itaque stabilitas mentis, suoque sedens subsellio, invisibiliter reperiatus ab infirmis viæque redditus est totus in-

A Deus in hac etiam vita contemptum puniri sanctorum, ne justus zelet super iniquos pacem peccatorum videns, et dicat: *Ergo sine causa justificavi cor meum et lavi inter innocentes manus meas* (Psal. LXXII, 5, 13)? Sunt fortassis et aliæ occultiores causæ, quibus Juxta justus hic et benefactorum præmia rependit, et injurias punit. Porro irrogatas huic servo suo contumelias, quam districto percussit iudicio, succincte nos non tædebit explicare. Is itaque totus propagandi monasticam religionem studio occupatus, dum eam in monasterio Mauziacensi (54) reformare contendit, nonnullorum perculit invidiam, convicia sustinuit, seductor et hypocrita, tyrannus et invasor acclamatus. Inter quos quidam clericus in hanc usque prorupit insaniam, ut diceret effossurum se oculos abbati, si in hoc opus exoptata sibi copia donaretur. Arguunt eum patiendæ præsumptionis illi etiam, qui temperantius abbati detrahebant, dicentes non exasperandam contumeliam, sed obsequis colendam potius et ordinis et personæ dignitatem. Ad ne dubitaretur in servo suo Dominum graviter offensum, juxta illud Evangelii: *Qui vos spernit me spernit* (Luc. x, 16); venerosæ linguæ præsumptionem tam digna est ultio subsecuta ut, vix octo diebus evolutis, exigente culpa ei effoderentur oculi, qui in oculos abbatis sacrilegam affectaverat facultatem

32. Pontius de Burgeto, vir accusandæ voluntatis in servum Dei, audiens abbatem partes Arverniciæ (55), in quibus ipse morabatur, aditurum, cum cum nec videre vellet, nec videri declinasset contemptu, morbum simulans in lectum decidit. Factum est autem ut, illic abbate profecto, vera fieret quæ fingebatur infirmitas; quæ profecto in tantum excrevit ut, amissa loquendi facultate, deductus ad extrema putaretur. Quem itaque pius videre noluit, coactus postea vidit, per internuntios omnimodis exorans ut ab eo visitari mereretur. Visitatus æger, in lacrymis et gemitu culpam confitetur; cui et contritio cordis veniam, et interventus abbatis sanitatem acquisivit.

33. Cœnobium B. Martini, quod Majus-Monasterium dicitur, comitis Andegavensis (56), videlicet

D (54) Egraphum nostrum et impressa, Mauziacensi, in margine autem notatur Moysiæ; sed ex privilegio præcæpto Paschalis papæ Moysiæ primo loco, et abbatia Mauziaci septimo nominatur: hæc autem in Arvernis est, illa in Cadurcis et pro Mauziaco majori stat vicinia nominis, una duntaxat littera corrigendi. Exstat vero in Bibliotheca col. 554 Carta Duranni episcopi Arvernensis, concedentis Hugoni Cluniacensi hanc abbatiam, ex consensu Roberti comitis Arverni, ejusdemque donationis confirmatio per Philippum regem, an. 1095.

(55) Hoc exemplum, præcedenti sic consequenter subjunctum, proat ibi de Mauziacensi non Moysiæ abbatia actum fuisse. Quænam autem Arvernsandi sanctum causa utriusque fuisse potuit, nisi quod indignarentur dictam abbatiam Cluniacensium jurisdictioni subjectam, quæ antea fuerat libera?

(56) Quercetanus in notis videtur imprecbare quod hic vocetur Andegavensis comes quem constat fuisse Turonensem. Verum ad tractum *Andegavensis*

Gaufridi, cognomine Barbari, tyrannica præsumpcio vehementer affligebat (57). Rogatus Dei servus a præfati abbate cœnobii, ut et consilio et orationum interventu oppressæ subveniret abbatiæ, Turonis usque fatigari non distulit, eo libentius difficultatem viæ assumens, quod idem locus a Cluniacensi disciplina, monasticæ religionis fundamenta suscepit. Veniens autem ad comitem, cum nihil proficeret verbis, nec amplecti genua, nec advolvi pedibus erubuit. Assumpta est omnis forma supplicandi, qua mansuetudo etiam apud crudeles provocatur potestates; ille tamen animum gerens obduratum, abbatem aversatus est supplicentem, qui ad hanc quoque prorupit insaniam, ut diceret se B. Marini conventum, ad obsequium unius asini redacturum. Surgens tandem Dei servus a pulvere, cum assumptum chlamide tyrannum, salutiferis emollienteretur eloquiis, ille rupta, qua chlamis astringebatur, fibula, contemptis exhortationibus, abscessit. Abscedenti vir prophetico tactus Spiritu, illud Samuelis dixisse memoratur: *Scissum est regnum tuum a te hodie (I Reg. xv, 28)*. Quod profecto vaticinium rei exitus declaravit: expulsus etenim a consulatu, tandiu contemptor ille a fratre suo Fulcone detentus est in carcere, ut non prius a custodia corpus, quam spiritus a corpore solveretur. Cui ad cumulum ultionis hoc etiam accessit, ut amisso sensu in pueriles ineptias ad mortem usque deliraret.

54. Berardus quoque de castro Retortorio (58), in villam Cavaliacum (59) quæ juris est monasterii Cluniacensis, exactionibus insolitis debacchatus, similem pœnæ sustinuit ultionem. Ille aliquandiu patienter toleratus, deinde per principes et ecclesiasticas admonitus personas, ut a tyrannicis desteteret injuriis, cum omnes æque sperneret, totum hujus rei negotium B. Hugo Joanni Baptistæ commisit, ad quem ille conversus, adversus præfatum Satanam lacrymis et genitu promptissimum ejus postulat auxilium: *Nec mora: preces abbatis exauditas rei eventus ostendit. Ille nimirum, sensu pariter amisso et visu, suorum manibus ad domum deferretur, confusa loquens omnia, et suscitatum adversum se justis Judicis indignationem aliis quoque demonstrans indicis. Ejus enim lectus, in nocte bis accensus, illum pene debito consumpsit incendio, qui sanctuarii possessionem exactionibus indebitis consumebat et rapinis. Quibus ille flagellis coactus, ad se tandem revertitur; abjurat exactiones, damna restituit, pollicitus in sanctuarium Domini se nihil deinceps præsumpturum. Unde factum est ut qui*

A servum Dei contemnendo duplex traxerat incommodum, resipiscendo divina ultione repressa plenam reciperet sanitatem.

55. Perpende, lector, quo affectu commissarum sibi salutem quæsierit animarum, qui etiam circa interfectores fratris ac patris sui Davidicam expressit et æmulatus est lenitatem. Is enim, secundum illud Evangelicum: *Dimittite, et dimittimini (Luc. iv, 37)*, collata utriusque reo patrati homicidii veniæ, confugiendi ad se fratris interfectori, cui ad declinandos interfecti proximos nullum patebat refugium, sanctæ protectionis suæ sinum aperuit; in quo ille susceptus, et temporalis vitæ discrimen evasit, et viam invasit sempiternæ. Ad abbatis namque suggestionem compunctus homicida, supremum pœnitentiæ habitum sumpsit, in quo ille peracta feliciter causali peregrinatione hujus mundi, dum vivere desiit, vivere inchoavit. Defuncto autem patre suo, quem dux Burgundiæ gener ejus propria manu peremerat, hoc apud Deum interventu subveniæ studuit ut delictorum ejus satisfactionem, quam gladius hostilis prævenerat, in seipsum transferret, continuatis afficeretur jejuniis, frequentiores hostias immolaret. Gestandam quoque suscepit lorica, propius cruciatibus peccata quærens expiare aliena. Sed et pro ejus interfectore, ne de eo antiquus triumpharet inimicus, oblatis Deo victimis et precibus intercessit. Cujus igitur charitas usque ad diligendos exerevit inimicos, non in rum ejus etiam elemosynas inter manus erogantium, quod nonnulli asserunt, suscepisset incrementum. Contigit hoc Ademaro, dispensatori benedictionem servi Dei, qui postmodum in abbatem et scientia promoveri meruit et vita. Is, quos egenis ex abbatis præcepto distribueret, seorsim decem solidos ponens, cum per totum mensem potius eos effundere pauperibus quam dare videretur, dispendium tamen in distributo non sensit argento. Ecce Sareptani olei incrementum pariter et statum, gratiam et gratiæ finem. Doræ enim viduæ vas adfuit, oleum fluxit; stetit autem, postquam defuit vas postulanti. Sic et Ademaro, quod daret pauperibus, dum fides adfuit, non defuit; defuit autem, simul et dare gloriam Deo et infirmari fide cepit.

D 56. Idem præterea, cum sibi novem tantum essent denarii eosque dedisset mulieri pauperculæ, inventos apud se quindecim aureos obtulit abbatu. Quos magnanimus abbas statim in sinu pauperum reponere festinavit, sciens nullum agrum cultori suo feracius quam sinum pauperum responsurum. Probavit hoc ejus Camerarius Jarento, Valentiam

ad bibliothecam a Quercetano productis.

(58) Castium Retortorium, Hagoni monacho *Rehorterium*, vulgo *Riotier*, ad Ararim fluvium, in territorio Lugdunensi.

(59) Idem Hugo *Chavariacus*, suspicor, mutato nunc in *l*, illud esse quod *Chausailles* notatur in mappis, quasi Cavaliacum, Cluniaco distans leucis viii. inter Ararim et Ligerim.

accesserat titulus *Turonensis*, quando Henricus Gallicæ rex hunc comitatum, Thebaldo et Stephano ablatum, anno 1057 transtulit in dictum Goffridum.

(57) Nempe Bartholomæum, Myoris-Monasterii abbatem, ipsumque monasterium, antiquissimæ et inconcussæ eadē ius immunitatis privilegii gaudens, suæ volebat potestati subjicere, et a se baculum pastorem sive investituram sumi; ut habetur in *Actis comitum Andegavensium*, inter notas

eum beato Patre proficiscens. Ipse nimirum exhaustis in usus egenorum marsupiis, cum decem solidos (quos in expensas fratrum reservaverat) abbatis jussu, tristi et amaro erogaret animo: « Noli, inquit abbas, noli, fili, metuere, non intrabimus portam civitatis, donec ager, qui semina commisimus, fructificet, reddens amplius quam receperit. » Quod profecto vaticinium statim promissus implevit eventus; prius enim quam portam civitatis intrarent, adfuit qui pro paucis denariis auri pondus non modicum ei largiretur. Admiratus dispensator Deo gloriam dedit, tanto circa pauperes factus benignior quanto de mercede securior.

CAPUT VI

Multi ad meliorem et monasticam vitam ab eo inducti, templum Cluniacense amplificatum.

57. Talibus tantisque virtutum præconiis, homo Dei maximus inter magnos habebatur, ambulans viam immaculatam, et filiis sanctæ imitationis suæ monastica suscitans et exaltans instituta. Extensi sunt palmites hujus vitis usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus. Ex his abbates nonnulli, exemplo pariter et verbo, collatas extulere dignitates; alii vero virtute tantum conspicui, sic in carne præter carnem vivebant, ut cum necessitate rebus interessent hominum, voluntate rebus angelorum interessent. Hos enumerare vitamque eorum præsentis negotio prosequi, extra metam currus agere est, nisi quia laus discipuli, gloria est et magistri. Sed et filiorum devotionem prædicare, ut merita Patris extollas, nihil aliud est quam si solis splendorem facibus adnotis adjuvare coneris. Super sunt enim adhuc tanta virtutum ejus atque operum insignia, ut ad eorum relationem, assumpta paululum requiæ, velut anhelantem equum necesse sit respirare. Quapropter ad horam stylum deponimus, Dei servo, cui ille famulatur, adjuvante, fiducialius quæ restant, aggressuri (60).

58. Jam lubricæ juventutis offendicula vir sanctus inoffensis gressibus evaserat, a nativitate quidem sexaginta quinque, a susceptione autem regiminis, annos gerens quadraginta. Galefaciebat eum virgo sapientiæ, quam beatus senex velut David amplexatus, cum corpore deficeret, maturitate sensus et consilii prærogativa, sibimet eminebat. Ex incommodis, quibus ætas hujusmodi circumvenitur, nullus apud eum religioni defectus accessit; eadem ille, qua prius devotione, monachi leges et sacra docuit ac servavit industria. Sed et uberior apparatus, quo filiorum dilectio fatiscentem corpore patrem in divinum reparare quærebat obsequium, nihil aliud ei

A quam virtutum materia fuit. Nonnulli namque deliciis facile carent, ab appositis autem pauci possunt abstinere; quod tamen sic B. Hugo consueverit ut cum multa pransuro ponerentur, ex his modicum indulgeret naturæ, nihil gulæ. Quidquid ultra necessaria refectio ejus accessit, turbæ servivit, non personæ; egenis, non abbati. Qua in refectio, mirum valde fuit, vinum nunquam sibi appositum, sed sicca dape soluta sic jejunia, velut si cæmentum facturum, calcem tantum misceas et arenam. Sic ille debilem non debilis ætatem pereuntem, religioni quotidie aliquid adjecit; quanto vicinior sentiebat finem commissæ sibi militiæ, tanto amplius castra Domini et verbis erudiens et exemplis antecedens. Statuit etiam monasterii (61) Cluniacensis ampliora ponere fundamenta, impatiens fratres quotidie et merito crescentes et numero, angustis admodum gravati officinis. Sanum sane Patris propositum, quod pariter et revelatio et felix eventus ostendit. Cuidam namque fratrum, nomine Gunzoni (62), prædicandæ quidem et illustris memoriæ viro, sed eo tempore corporis molestia decumbenti Petrus apparuit apostolus, insulato constipatus consortio (63), et alterius cujusdam conditionis præferens majestatem. Qui nomen suum, et adventus causam jacenti declarans: « Frater, inquit, ad abbatem festina Hugonem, relaturus ei gravem mihi esse mearum pressuram ovium, quas intra septa Cluniacensis illius ovilis inclusas, locus vit angustior; tempus esse quo ille materialem eis præpararet, qui in eis jam spiritualem Deo præparaverat mansionem. Huic autem legationi tu præceteris es electus, ut ex collata tibi sanitate, fides verbis accedat. » Adjecit etiam addendos ei septem annos, si fideliter impositam sibi perageret obedientiam; beatum vero Hugonem, si parere differret, incommodum quod reator evaserat subitum. His dictis, ipse funiculos tendere visus est, ipse longitudinis atque latitudinis metiri quantitatem; ostendit ei etiam basilicæ qualitatem fabricandæ, menti ejus et dimensionis et schematis memoriam tenacius hæere præcipiens.

59. Expergefactus frater, abbati se sospes obtulit, cui morbus interitum minabatur. Referuntur ex ordine, quæcunque monacho dicta fuerant vel ostensa. Credit abbas, et divinis animatus monitis, habitationi gloriæ Dei tantam ac talem basilicam construxit (64), ut capacior ne sit magnitudine, an arte mirabilior, difficile indicetur. Hæc ejus decoris et gloriæ est, quam, si liceat credi cœlestibus incolis in hujusmodi usus humana placere domici-

(60) Videtur bipartitum fuisse opus, s.c. ut finem hic caperet liber primus, et inchoaretur secundus.

(61) Alii rectius *templi*, de quo solo agit sequens visio, et cujus solus exstat nōtia in monumentis Cluniacensibus; nam S. Odilo « Cluniacum interius et exterius præter parietes ecclesiæ, studiose renovaverat: in novissimis etiam suis claustrum construxerat, » ut habetur ex ejus Vita.

(62) Addit anonymus, « de abbate (Balmensi scilicet, ut ex Vita sequenti habetur) factus claustra-

lis. »
(63) Sanctorum scilicet Pauli et Stephani, de quibus Vita sequens, et ex hac anonymus.

(64) Addit idem anonymus, « intra viginti annos, » Quercetanus in notis minus recte numerat annos viginti quinque: certius monet formam fuisse « in modum crucis patriarchalis: » qualem et nos vidimus anno 1662, Vaticanæ S. Petri basilicæ longitudine æqualem ut dicebatur.

lia, quoddam deambulatorium dicas angelorum. In hac velut eductos de carcere monachos, refovet libera quædam planities, ita se monasticis accommodans institutis, ut angustia chori necesse non sit permisceri ordines, non stationes confundi, vel foras quandolibet evagari. Supersunt plurima, quibus dicendis occuparemus, nisi loca divinis ascripta obsequiis, plus laudis ex habitantium merito quam ex manu artificum sortirentur. Quod profecto huic, de qua loquimur, structuræ accessit: quæ cum splendidissima sit ingenio opificis, multo est ex suo habitatore splendidior: utriusque autem gloriæ, gregis scilicet et loci, B. Hugo sollicitus institit procurator, coram Deo et ejus angelis pura dicturus conscientia: *Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ* (Psal. xxv, 8). Ejus enim sanctissimo ducatu, egressa de Ægypto multa animarum millia, sacrificium contribulati spiritus, et hostiam laudis Deo exercituum in hoc obtulere deserto, facti sanctificatio Domini, et funiculus hæreditatis ejus. Quippe, sicut in captura piscium, piscator diversis utitur instrumentis, sic ad salutem animarum filius prudentiæ diversis incedens viis, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret (I Cor. ix, 22). Ei semper hamus pependit, semper missa in mari retia. semper ad littus quietus et vitæ, parvi pisces et magni eructi sunt. Semper enim sub eo, et per eum, juxta illud Isaïæ: *Lupus habitavit cum agno, et pardus cum hædo confidenter accubuit* (Isai. vi, 6). Cum his nimirum qui de populo accesserunt, tam patienter jugum Domini sublimes pertulere potestates ut eos nec fastu generis, nec insolentia premerent potestatis; quanto quisque major fuerat, tanto in omnibus humilior. Illis autem qui timore defectus monachum profiteri verebantur, providus Pater ita monasticam temperabat disciplinam ut etiam deliciis assueti eam sine querela sustinerent.

40. Hujus rei Guigo comes testis et exemplum fuit, vir scilicet indulgentius a puero educatus, et frequentatas a cunis delicias indocilis abdicare. Quem cum etiam vestes agniæ ulcerarent, nihilque præter advenarum murium pelliculas, aut sericos cultus ad nudum pateretur, ad tolerandum tamen quorumlibet amictuum asperitates B. Hugo circumspectis eum dispensationibus informavit. Quippe ne

(65) Subjungit jam dictus anonymus primum de Hugone Burgundo. « Vidimus et Hugonem, ducem prius Burgundiæ, et post militiæ spiritualis signiferum, qui solebat calceos ungere fratrum, seque ita despiciere et humiliare, ut omnes viles personæ sternerent, cum sub se viderent principem talem se sternere. Hic post certamen quod gessit, sustinendo etiam corporalem cæcitatem, tandem obtinuit æternam quam meruit lucem, et suaveolentia nobis exempla reliquit. » Postea, de prædicto, ut arbitrator, Guidone hæc addit: « Porro venerabilis Guido, ex comite Matisconensis factus a radice pauper Christi, obtulit Deo tam perfecte conversionis holocaustum, ut uxorem cum filio traheret post se in odorem cælestium virtutum. Qui cum tenuisset ad tempus regendum cœnobium Silyaniacense, ex vo-

A calamum quassatum contereret, facto monacho mollium indumentorum usus est permissus, qui desuper habitu regulari tegebatur. Sanum profecto consilium, quo præviderat sapiens abbas tironem Christi, pudore cultum molliorem positurum, et ægre laturum quandoque solum in spirituali militiæ inertiæ argui, qui in sæculari semper cum melioribus certasse dicebatur. Quod ita contigisse, comitis conversatio indicavit, repente namque mutatus, abjecto dispensationis indumento, novas carni cruces indixit, certansque bonum certamen, beato fine donativum meruit sempiternum (65).

41. Porro emergere cupientibus ex hoc magno mari et spatioso, quantum esset sub B. Hugone refugium, divina etiam indicia docuerunt. Quidam (66), namque Romam ex voto profectus, ante sepulcrum prostratus apostolorum, qua ad Deum incederet via, lacrymis uberioribus doceri precabatur. Hanc agenturam cœli claviger Petrus apparuit, suggerit Cluniacum proficisci; Cluniaci lavacrum esse animarum, illic salutem inveniri, si abbatem loci illius propitium mereatur. Sic orator eloctus, gaudens revertitur, Cluniacum festinat, abbatem verbis et voce requirit, invento sacrum pandit desiderium, divinæ visionis historiam aperit, ordine retexens quidquid sibi ab apostolo fuerat imperatum. Flectitur abbas, non cunctatus satisfacere postulanti. Hinc ille receptus, eo studiosius ascensiones in corde suo disposuit, quo divina revelatione didicerat ex hoc hominum consortio, ad consortium provehi angelorum.

42. Didicerat et hoc monachus ille Goderannus, qui relicto B. Remigii monasterio (67), cum arctioris disciplinæ gratia Cluniacum demigrasset, meritorum titulis et prærogativa scientiæ a Domino audire meruit: *Amice, ascende superius* (Luc. xiv, 10). Prius enim Malliacensis (68) abbas effectus, postea Santonensis Ecclesiæ adeptus est dignitatem. Accidit autem ut eo præsentem, leproso cuidam per manus B. Hugonis Eucharistia traderetur. Qui dum suscepta sacri panis portione uti non posset, diuque luctatus in vacuum niteretur, sacramento, cum salivis et sreatibus horrendis visu, ex ore lacerato decidenti, Goderannus utramque manum supposuit, et gloriosius de se quam de quolibet hoste triumphans, adhibitum ori totum absorbit. Quo viso,

luntate sancti Patris domni Hugonis absolutus, ad claustrum rediit: ibique post legitimum cursum religiosam vitam mutavit potius quam terminavit; quia in fine bono recedens, summi boni participium adeptus est, sicut vera fide credimus. »

(66) Videtur fuisse Udalricus, de quo actum in commentario prævio.

(67) S. Remigii monasterium, simpliciter nominatum, Remense credo intelligi: est alias etiam in Senonensi suburbio alterum ejusdem nominis, famosum et antiquum.

(68) Cœnobium Malleacense, in territorio Pictaviensi situm est, postea a Joanne XXII ornatum titulo episcopali. Huic præfectus est Goderannus anno 1070, factus episcopus paulo post, et anno 1075 mortuus.

beatus abbas obstupuit, craticulam Laurentii hoc animi tormento dicens esse meliorem. His alisque personis velut quibusdam luminaribus illustratum Cluniacense monasterium, quoddam virtutis gymnasium fuit. In eorum moribus et vita plurimus Pater erat, et cujus esset pastoris, ipsa conversatione sua totus grex loquebatur. De quibus loqui plura supersedimus, ad agnitionem devotionis eorum sufficere judicantes, quod ante nos de eis Ezelo atque Gilo, clarissimi scilicet viri, vigilantius scripsisse traduntur.

CAPUT VII.

Mors præscita et pie obita, receptio in cælum revelata.

45. Annus ab ordinatione B. Hugonis unde sexagesimus ad exitum trahebatur, et Nativitatis Dominiæ solemnia revolutum tempus adduxerat: quo videlicet die veteranus ille Christi miles a fratribus in capitulum deductus, sanctissima exhortatione sua, flentes in divinum confortat obsequium, confirmat labantes animo, qui labante gressu consistere non valebat. Inculcat illis quidem esse colluctationem adversus principes tenebrarum, sed hostes hujusmodi facile cessuros, si constantem invenerint pugnatorem. Propositum monachi, quamdam esse munitionem, nec alibi spem fore refugii, si remissius illis agentibus insidiator irrumpendi locum invenerit. Præsentis quoque occasione diei, aliam sed non alienam aggressus narrationem, Novi, inquit, novi quemdam, cui misericordiæ Mater in oratorio sub hac specie dignata est apparere. In sinu eius elegans puer, et divinam præferens venustatem; ipsa blando lenis aspectu, ipsa mitis et exorabilis ad impetrandum pro peccatoribus interventum. Cui applaudens divinis infans: « Hora ista, inquit, nox, mea nativitate insignis, gloriam angelis, pacem hominibus advenisse denuntiat; nox ista, meæ conscia gratiæ, legis obscuritates aperuit, vaticinium solvit prophetarum. In hac ego ex te natus, o Mater præclara, serpentis caput contrivi, qua grassabatur in humanum genus, antiquam ejus evacuans potestatem. Ubi virulentis illius anguis astutia? Ubi spicula, quibus ante nativitatem meam animas in mortem vulnerabat? » His dictis, nequam se spiritus immiscuit. Quem cum puer asperius increpasset, prohibitus ne laudes et obsequia, quibus fidelium devotio suam persequeretur nativitatem, soluta perturbaret invidia, tristis et confusus abscessit. Quo longius effugato, Christum cum genitrice sua scitote vestris interesse obsequiis, et ex animorum qualitate vel supplicium dictare vel præmium. Quapropter sincera devotione mentis eum suscipite, in eo quem sibi bene placentem invenerit, perennem facturum mansionem. Hæc eo cum lacrymis referente, conventus attendit, non alii nisi ipsi, quam retulerat, ostensam

esse visionem. Cæterum idcirco nomen personæ siluisse, ne potius gloriam sibi quærere, quam veritatem referre videretur.

44. Sequenti autem Quadragesima, cum depositionis ejus diem imminere defectus virium testiretur, fatigatus Pater addidit ad laborem, Dominus ad coronam. Multiplicatis enim jejuniis, fessos artus sacra prosecutus est injuria; indictæ carni cruces, et continuatæ gemitibus lacrymæ, desiderio conversationis alterius occupatum loquebantur, vigiliæ ejus, vigiliæ longiores, et quæ naturam debito sopore defraudabant, reliquum tempus oratio sibi vel lectio vindicavit. Parum erat homini Dei spiritum natura ingeri ad egressum, nisi et cruciatibus adhibitis urgeretur. Quippe desiderans anima Creatorem, pro exquisito habebat supplicio, carnis ergastulo citius immorari. Sub hac igitur observatione, transacta usque ad Ramispalmarum Quadragesima (69), ad celebrandam ejusdem diei solemnitate, Cluniacum tam populi quam monachorum turba major convenerat. Hinc assumptis in processionem ecclesiæ ornamentis, conventus in albis egreditur; cum quibus dum beatus abbas exire desiderat, ad alium vocatus exitum, quod voluit, non valuit. Optabat candidatis interesse choris, et in laudes Christi milites ejus sua exhortari præsentia: qua in re cum vires silidcesse sentiret, quos comitari corpore non potuit, orationibus et benedictione prosequitur. Inerat jam vultui ejus quædam futuræ portio gloriæ, cui diceret aliquid collatum de similitudine angelorum.

45. Porro dum hæc agerentur, obscuri quidam nominis (70) ad B. Hugonem festinus irumpere nititur, clamans se magnam ad eum suscepisse legationem. Hinc ingressus: Ne contemnas me, inquit, Pater sancte, quem rebus exilem, ignotum genere, sola mittentis commendat auctoritas. Novellabam (71), nuper in agro, cum repente mihi quædam apparuerunt personæ, venerabilis cujusdam dignitatis et ultra temporis hujus nostriæque conditionis homines honore et gloria dignissimi; præibat Domina quædam, cujus vultum veloci transitu intueri non potui, visu dorsum tantummodo prosecutus; sequebatur autem senex nivea canite venerandus, qui reductis in me oculis: « Heus tu, inquit, o agricola! cujus est hic ager quem colis? » Cui ego. « Beati, inquam, Patris est et domini Hugonis abbatis. » Tunc ille: « Meus est, inquit, ager, meus est et possessor. Ego enim Petrus sum apostolus, quæ autem præcedit, beata Dei genitrix est Maria, sanctarum consortio constipata animarum. Tu igitur ad abbatem festines Hugonem, dicturus ei: « Dispone domui tuæ, viam universæ carnis ad præsens ingressurus. » Jubenti talia parere distuli, metuens ne vaniloquus et interpret falsitatis appellarer, cæterum denuo commonitus, et quia præfatæ visionis

monachus in Vita.

(71) S. Augustinus adv. Faustum, « homo quidam novellavit vineam et locavit agricolis. »

69) Anno 1109 Pascha in 25 Aprilis, atque adeo Dominica Palmarum in 18 diem cadebat.

70) Bertinus de Valentis, ut eum vocat Hugo

relationem distulerim, gravioribus verbis increpatus, A dispensam dum legationem exsequi festinavi. His cietis, alii quidem falsitatis eum arguebant, beatus autem abbas certum suæ depositionis assererat iudicium. Ex tunc in lacrymis promissam expectavit vocationem, cum Apostolo dicens: *Cupio dissovi, et esse cum Christo (Phil. 1, 23)*.

46. Aderat sacratissimæ Cernæ dies, et ecce Dei servus, non tam lege temporis quam charitatis affectu, capitulum ingreditur; ubi cum pro his quos Cluniacense cœnobium sacra sibi familiaritate astinverat, afflicentem jussisset fieri eleemosynam, rogatus absolvere conventum, flevit uberrime. Tandem singultu fatigatum promens responsum: « Egone, inquit, vos absolvam, quem propria liget conscientia? Ego vestram levabo sarcinam, multiplacitè prostratus et jacens excessu? Quomodo jugum solvet peccatorum, subjugata peccatis oratio? Nos tamen, licet indigni, debitum prosequemur officium: Dominus autem, qui solvit compeditos et eis os erigit (*Isai. cxlv, 7*), quod suæ pietatis est, in vobis ceterius dignetur operari. » Dehinc elevatis in cœlum oculis, perfusus ora fletibus, commissum sili gregem absolvit. Addidit et solatium benedictionis, Christum secutus magistrum, qui transiturus ad Patrem, discipulos in pressura mundi relictos benedixit, semper eis adfuturus gratia, quos corpore desererebat. Dehinc expleto pauperum obsequio, admirandum Dominicæ humilitatis exemplum, beatus senex hora mandati in capitulum redit, lavat fratrum vestigia, de evangelica lectione sermonem sanctum subnectens, rivum provocantem lacrymarum. Sequenti quoque Sabbato sacris interfuit officio, columnam (72) novæ lucis salutans, et crebris exorans suspensus, ut ad terram promissam, quam velut e confinio jam intuebatur, inoffenso gressu pervenire mereatur.

47. Supererant adhuc tantulæ vires in fragili corpore, ut in ecclesia paschalem celebraret solemnitatem, festivis insignitus ornamentis, quæ pariter et dei gloriam et sanctæ illius animæ puritatem quodammodo nuntiabant. Refectus illic alimentis spiritualibus, ad domum, in qua morari consueverat, divertit. Vespere autem facto, decubuit in lectum, nihil aliud quam laborum suorum finem et præmium expectans. Tertia vero feria, cum jam caligantes oculi, lingua deficiens, et cætera sensuum officia præsentem transitum acclamarent, interrogatus si vivificatricem Domini carnem cognosceret: « Cognosco, inquit, et adoro. » Oblatum quoque salutiferæ crucis signum, Christianissima studuit devo-

(72) Cereum paschalem intellige, quem etiam Ecclesia in ejus benedictionem appellat *columnam*.

(73) Ex pluribus Gaufredis seu Godifredis archiepiscopis, quos recenset Index San-Marthanorum, soli duo atque ambo Burdegalenses adduci huc possunt, primus, nominatus anno 982; et secundus, qui sedit inter annos 1027 et 1047, sed infra demonstrabimus inter Lugdunenses antisites hujus nominis unum hoc tempore recipiendum esse, quem omnino potius esse eum iem, de quo hic agitur: obierat

lione venerari. Qui ut et moriens ostenderet quam vigil et sicut licitus fuerit circa commissarum sibi vigiliis ovium, quibus potuit sermonibus anniversarium archiepiscopi Gaufridi (73), et Guidonis abbatis a lesse nuntiavit, significans oportere defunctis fratribus debita solvi beneficia. Beata profecto anima, quæ nec eo tempore potuit suorum salutem oblivisci, quo nonnullis de sua etiam salute succedere solet oblivio.

48. Porro ex tunc ex hac Ægypto Dei famulus, B. Marelli (74) capsam sibi juret præsentari, pium lacrymis interpellans advocatum, ut ejus conductu, post exilium, patriæ redderetur. Flent filii assidentes, nec alius alium consolatur, ubi pauperum et inconsolabilis erat causa lamentandi. Quibus ille suum significans excessum, cum, *Benedicite*, protulisset, loquendi facultatem amisit. Deinde cum inclinata esset ad vesperam dies, delatus in ecclesiam beatissimæ Dei genitricis Mariæ, fessos artus et naturam proficentes, cilicio et cineri commendavit. Sole dehinc occumbente, sol occubuit, et exoneratus sarcina carnis spiritus, incolatum patriæ, temporalia sempiternis feliciter commutavit. Exortui præsentium clamor filiorum, qui percussa excubi tabula, prout mos est, ad commendationem ientæ illius animæ convenerant. Habebat quisque velut specialem, qua doleat, causam, et quot fuerant ora, tot virtutum ejus insignia promebantur. Alii namque pertinax abbatis otium in vitia referabant, alii circa pœnitentes paternum ejus recensebant affectum. Lamentabantur nonnulli, pauperes amisisse patrem, viduas advocatum, pupillos defensorem. Memorabant alii qui collatam Patri prophetiæ gratiam, plures spirituum discretionem desuper insignitum. Fuerunt etiam qui deplorarent Hugonem timuisse Christum irasci, si iratus solem videret occidentem. Exuberabat unicuique quod in laudes ejus declamaret, et linguæ referendis decerant meritis, non lingua merita quæ referrent. Inter hos lamentantium curiosos et frequentiam decumbentium super artus eximies, vix vacavit corpus abluï, vix obvolvi sacerdotalibus indumentis. Cui dum a fratribus præfata solveretur humanitas, modicum basini (quod minime videbatur unguendo capiti sufficere) tartum dicitur suscepisse incrementum, ut ad liniendas quasdam reliqui partes corporis abundaret.

49. His re peractis, populus irruens admittitur, quantum sub suo profecerit patrocinio, lacrymis indicans et expensis. Ejus clamore vicini colles resultant, sumptuosis luminaribus exsequiæ celebrantur.

ergo 28 Aprilis 1072 Guidonem abbatem, possumus suspicari eum quem supra laudavimus comitem Matisconensem, Cluniaci posita abbatia defunctum.

(74) Videtur indicari S. Marcellus papa martyr, cujus aliquæ reliquæ Cluniaci fuerint; nam inter altera, in majori ecclesia dedicata anno 1131, unum est hujus sancti, ut notatur in bibliotheca, col 1639.

Reconsuet quæque, quam vera fuerit sub eo libertas, A quantus rerum proventus, quæ morum gloria sub sacris ejus disciplinis. Curritur inter hæc ad amplectenda Patris vestigia, fletu vestes irrigantur; et credit quisque parum sibi provisum, nisi pedes ejus vel osculo vel oblatione veneretur. Sic transacto in lacrymâ triduo, procurata, quo debuit honore, sepultura Sabbato (75) felix depositum suscepit. Transivit autem B. abbas tertio Kalendas Maii, plenus auctoritatis et gratiæ, relinquens filis gaudium de corona, exemplum de vita, gloriam de corpore, spem de intercessione. Qui profecto quæntæ foret apud Deum gratiæ, post transitum quoque ipsius, multis innotuit argumentis.

50. Erat Cluniaci Bernardus (76), quidam vir justus, sanctus et timoratus, cui religio reverentiam comparaverat et nomen. Is dum B. Hugo migraret ad superos, gravatus sopore, nec strepitu discurrentium, nec immoderatis clamoribus potuit excitari. Nec multo post in lectum decidit, humanæ reipublicæ supremo cessurus incommodo. Quo dumurgeretur ad exitum, convocatis quibusdam monachis: Vobis, inquit, fratres, vobis aperire necessarium duxi, quam mihi Dominus ostenderit visionem. Vos, referentem nolite falsitatis arguere, qui si non amore virtutis, saltem metu iudicii, quo dubius vocor, mentiri formidarem. Nostis quidem me nuper obedientiam Nogenti (77) spontaneum dimisisse; sed quæ eam ratione dimiserim, forsitan ignoratis. Dormienti mihi quædam venerabilis persona apparuit, Dionysium Areopagitam (78) se nominans, et ut Cluniacum reverterer, his uigens verbis: Oportet, frater, oportet te Cluniacum quantocius redire, et abbatem salutare Hugonem, communis iter ingressurum peregrinationis. Videbis etiam ejus successorem, cui de Romanis finibus divina misso gratia, principes apostolorum pastorales excubias commiserunt. Hæc ego suggestionem compulsus ingredi, Cluniacum festinavi. Væ mihi misero! Pater quidem recessit; sed non merui salutare recedentem. Accusæmne soporem qui me tenuit, an gratias agam, incertus sum. Invidit et providit. Tenuit carnis oculos, ne viderem cum recederet; sed quo recesserit, interioribus oculis ostendit (79). Vidi, et teste Deo vidi permistos mortalibus superos, et beatissimi

(75) Triduo, cum scilicet obiisset feria iv vespere.

(76) Bernardus Narbonensis, uti eum vocat Hugo in Vita.

(77) « Nongentum, inquit Quercetanus in notis, Pertici agri oppidum et prioratus, in honore S. Dionysii constructus. »

(78) Prædictus Hugo titulum *Areopagitæ* omittit, quem Hildebertus hic, ex propria et tunc communi de Patistorum apostolo opinione, censendus est adjecisse.

(79) Idem addit: « Adfui in oratorio B. Mariæ virginis matris Domini, ubi idem Pater delatus a fratribus ea hora exspiravit. »

(80) « Qui dum susciperent animam morientis Patris, intraverunt eminus quidam sagittarii; contra

nam Dei genitricem Mariam; aslabant eminus sagittarii quidam, qui, sacratissima virgine cognita, velut perterriti abscesserunt et confusi (80). Visa est illic martyrum simul et confessorum multitudo, quorum quosdam desuper mihi cognoscere datum est, et inter eorum discernere qualitates. Beatum ibi Martialem cognovi, et Martinum, et abbatum gloriam Benedictum. Visi sunt hi duo spiritum B. Hugonis in fertilissimam deducere vineam, eumque ibi collocare, tanquam pausaturn post laborem. Quo in loco dum pariter et gloriam sanctorum, et quæ agebantur admirarer, ille, reductis blandius in me oculis: Sta, inquit, frater, et comede nobiscum de candidis qui nobis abundant racemis; ego hic modicum requiescam (81), donec pedum tumor subsidat, et pulvis excutiat, quem multiplici viarum circuitu contraxi; dehinc ad aliam transibo mansionem, quam mihi Dominus præparavit in æternum (82). Dices autem Pontio successor meo, ut ab humilitate nullatenus declinare sustineat (83), operibus instet misericordiæ, suarum immemor, injuriis moveatur alienis. Super omnia zelo legis ferveat, circa delinquentes nec remissus sit indulgentia, nec immoderatus disciplina. Adhuc ille loquebatur, cum demulcente animo visione somnus abscessit. Vos autem scitote me vera locutum, si cursum vitæ præsens terminet infirmitas, si minus, in caput meum provocavi Judicem, quia commentatus falsitatem. » Hæc relata moverunt auditores, ipsius e locos obitu, fratrem Bernardum nihil protulisse mendacii. Die siquidem tertia (84), hominem egressus, et testimonium gloriæ abbatis, et spem propriæ salutis fratribus reliquit.

51. Ipsa etiam nocte, qua B. Hugo migravit ad superos, Noviomensi abbati non dissimilem ferunt apparuisse visionem. Visum ei est lectulos duos ab angelis in cælum deferri, qui molliori cultu, sollicitudinis oblivionem et somnum provocarent. Angeli autem, qui lectulos deferebant, hujusmodi clamabant verbis: Duos illustres viros in his collocabimus lectis, Anselmum scilicet Cantuarie sem archiepiscopum, atque Hugonem Cluniacensis abbatis monasterii; qui post terras cælum, post labores requiem, gaudium post lacrymas meruerunt. Post hæc abbas exiguans, nonnullis quæ viderat, retulit, ad

quos misericordiæ mater manum suam elevavit, et egredientem protexit: qua cognita, sagittarii illico fugerunt, teriti et confusi. » Ita Hugo memoratus.

(81) Idem, « Per triduum hic requiescam. »

(82) Usque adeo etiam sanctissimi quique aliquid e vita efferunt, quod si non poenam mereatur, eos tamen a libera Dei fruitione et gloriæ plenitudine tantillum remoretur, in magna quiete nihilominus ac pace præstolantes.

(83) « Ut servet sibi innocentiam, alius misericordiam; » ita Hugo monachus: sed ab utraque tandem recessisse videtur Pontius, indiscreto disciplinæ zelo abreptus.

(84) « Festo scilicet sanctorum omnium, » ut addit Hugo jam dictus,

utriusque transitum personæ præfatam derivans visionem. Nec eus frustratus est intellectus, cum ambo sub eodem fere tempore, corporis hujus angustias evasisse memorentur. Alii quoque meritorum beati viri claruerunt insignia, quæ circa detentos variis languoribus post mortem quoque perpetrata leguntur, Hinemaro cuidam superexerescens albugo pupillas oculorum obtexerat, eumque in miserabilem damnaverat cæcitatem; cui cum recuperandæ salutis spes ex meritis et interventu penderet abbatis, memoratur Christi famulum et apparuisse

A in somnis, et monuisse non illuminationem corporis quærere, sed mentis: tandem tamen super deprecantis lumina signo crucis impresso, recessisse Dei famulum, et abstersam oculis cæcitatem. Quidam quoque fratrum, nomine Guilo, cum tranquillitatem mentis simul et corporis nova ei excussisset amentia, deductus ad sepulcrum beati viri, depulso quievit incommodo, sibi pariter et conventui sacris ejus meritis restitutus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat per infinita sæcula. Amen.

ALIA VITA

AUCTORE RAYNALDO, ABB. VEZELIACENSI, DEINDE ARCHIEP. LUGDUNENSI.

(Ex ms. sereniss. Christianæ reginæ Sueciæ, et alio collegii nostri Duaceni.)

PROLOGUS.

Universis Ecclesiæ Cluniacensis filiis frater RAYNALDUS, Vezeliacensis Ecclesiæ, non tam abbas quam servus, in Domino salutem. Cum multorum fratrum monitis urgear, ut Vitam piissimi Patris domini Hugonis Cluniacensis abbatis succincte describam, devotioni, non præsumptioni inservire mihi consilium est. Quod si forte alicujus altioris ingenii viri studium in hoc opere ante nos desudarit, non, ut illum offuscare, me autem clarum facere velim, hæc agam, sed illius opus majorum atque sapientium virorum excellentiæ relinquendum; nostrum vero minorum atque minus capacium studio attribuendum puto, nec sordebit humilitas sermonis inculti, dum ipse stylus pure inserviet veritati.

CAPUT I.

Adolescentia pie transacta; tirocinium vitæ monasticæ, dignitas abbatialis, liberalitas in pauperes, familiaritas cum Christo, potestas in dæmones.

1. Igitur vir beatus, ex nobilissimis Burgundionum prosapiæ lineam trahens, patre Dalmatio viro consulari, matre vero Aremburge, religiosa admodum femina, neque viro natalibus impari procreatus est. Quæ venerabilis matrona, hæc de qua agimus felici sobole gravida, cum partus instaret, quemdam venerabilem sacerdotem, ut pro sui partus angustiis alleviandis Deo sacrificium afferret, censuit exorandum. Cujus devotis precibus vir Dei dum obtemperasset, videbat et ipse in ipso sacrosancto calice, quasi cujusdam infantuli in nago apparebat, in qua

B futurum protestatus est. Quod ab ipsis pueritiæ suæ rudimentis satis iam innotescebat, dum aut ecclesiæ aut scholis frequentius adhæreret, horis tamen furtivis, quia patrem suum timebat, qui militaribus studiis illum applicare volebat. Et cum ei vestis pretiosior ac colorum varietate decentior aptaretur, ipso eam pro abjectiori et simpliciori respuebat; nec lasciviæ, ut illa ætas assolet, sed innocentæ et simplicitati operam dabat; frequenter etiam et lectioni, invitus parentibus, incumberebat. Pro quibus omnibus et his similibus, dum a patre et a corvis etiam argueretur, scilicet quod hæc contraria militiæ forent, deliberavit apud se aliam sibi quærendam militiam cui non essent ista, sine quibus militare nollet, contraria.

C 2. Itaque relictis omnibus, a sæculo nudus evasit, et B. Odilonis magisterio se submittens, Cluniaci monachus efficitur; in cujus susceptione quidam de senioribus, ut fertur, in hæc verba prorumpens: « O quantum, inquit, hodie thesaurum, Cluniacensis Ecclesiæ, suscepisti! » Qui postea, quantæ humilitatis, quantæ puritatis et honestatis, quamque fervens in amore Dei exstiterit, non sermo noster, sed B. Odilonis solertia, qui eum infra annos adolescentiæ, Cluniacensem ordinavit præpositum, declarat. In cujus regiminis officio, qua misericordia et charitate, qua strenuitate et vigilantia institerit, seniorum Cluniacensium devotio manifestat; qui ad primum de abbatis electione verbum, cum eum nominasset qui electioni præerat, et in cæteris nominandis procedere voluisset, statim de sede eum rapuerunt, et cum Dei laudibus in abbatem levaverunt. Tunc denique quas cruce sibi indixerit, lorica illa, qua indutus ad carnem juventutem suam perdomuit, una præ cæteris ad medium deducta sufficiat, sub qua, et suam, licet innocens, et patris sui qui de mundo jam excesserat pœnitentiam agebat. De